

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Andra kammaren.

Nr 28.

Fredagen den 21 mars.

Kl. 2 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 15 innevarande mars.

§ 2.

Herr statsrådet *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 332, angående understöd till efterlevande till vissa vid en minexplosion omkomna personer;

nr 340, angående tillfällig förhöjning i dagavlöningen för visst manskap vid marinen;

nr 157, med förslag till lag angående tillägg till § 27 mom. 4 värnpliktslagen den 17 september 1914;

nr 272, angående ändring i gällande grunder för pensionering av arméns befäl och underbefäl med vederlikar samt angående tiden för avgång ur tjänst;

nr 273, angående personligt lönetillägg m. m. åt generalfältläkaren F. J. Bauer;

nr 274, angående tillfällig löneförbättring åt öververkmästaren J. F. Engblom;

nr 275, angående försäljning av en kronan tillhörig tomt i Marstrand;

nr 276, angående pensionsförbättring för viss personal vid armén;

nr 277, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under fjärde huvudtiteln för vidtagande av erforderliga förbättringar av sjukhusförhållandena vid arméns truppförband;

nr 331, angående åtgärder för utvidgning och förbättring av Grytans artilleriskjutfält;

nr 304, med förslag till lag om skyldighet i vissa fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningsarbetarna; och

nr 319, med förslag till lag angående upphävande av vissa bestämmelser i legostadgan.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

Andra kammarens protokoll 1919. Nr 28.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bankoutskottet propositionen, nr 216, angående understöd åt förre eldaren och maskinisten vid högre latinläroverket å Norrmalm i Stockholm G. S. Stenius;

till statsutskottet propositionerna:

nr 221, angående provisorisk lönerreglering åt tjänstemän vid de ecklesiastika konsistorierna;

nr 232, angående omreglering av folkskolinspektionsområdena samt löne- och pensionsreglering m. m. för folkskolinspektörer;

nr 233, angående ökat statsbidrag till uppfostringsanstalter för vanartade och i sedligt avseende försummade barn m. m.;

nr 234, angående utvidgning av tomt för nybyggnad åt hantverksskolan i Kristinehamn för blinda m. m.;

nr 267, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under fjärde huvudtiteln för bestridande av merkostnader för vissa ändringsarbeten vid garnisonssjukhuset i Stockholm;

nr 217, angående tilläggsanslag till fullbordande av arbetet med utläggning av ytterligare ett järnvägsspår mellan Rönninge och Järna m. m.;

nr 223, angående medgivande för hospitalsläkaren P. H. N. Sjöbring och hospitalssysslomannen E. O. Högberg att komma i åtnjutande av de från och med år 1919 fastställda avlöningsförmåner för läkar- och kontorspersonalen vid statens hospital och asyler;

nr 239, angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter;

nr 250, angående förhöjt statsbidrag till vissa alkoholistanstalter; och

nr 248, med förslag om ändring av § 10 mom. 1 i telefonreglementet den 29 november 1915;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 249, angående utbyte av den till länslasaretten i Västerås upplåttna mark mot viss nämnda stad tillhörig donationsjord;

till statsutskottet propositionen, nr 260, angående ordnande av den kvinnliga sjukvårdspersonalens utbildning och arbetsförhållanden samt angående statsbidrag för anställning av distriktssköterskor;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 261, med förslag dels till förordning om ändrad lydelse av §§ 10 och 12 i lasaretsstadgan den 18 oktober 1901, dels ock till förordning om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 i sjukstugestadgan den 18 oktober 1901;

till bankoutskottet propositionen, nr 296, angående pension för postmästaren av klass 1 B Johan Louis Westerstahl;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 243, med förslag till ändrad lydelse av 2 § 4:o och 3 § tryckfrihetsförordningen;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 285, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 26 april 1918 om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 286, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 30 april 1918 om fastställande av högsta pris å vissa varor under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m.;

nr 287, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 19 juni 1917 med vissa bestämmelser mot oskäligen pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 288, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 april 1916 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m.;

nr 289, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärf av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; och

nr 290, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter m. m.;

till bankoutskottet propositionen, nr 240, med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt;

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 251, med förslag till förordning om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror;

nr 252, med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 3, 7 och 12 i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförsel av utländsk vara;

nr 254, med förslag till förordningar om ändrad lydelse av §§ 16, 17, 18 och 20 i förordningen om frihamn den 15 november 1907 samt om ändrad lydelse av § 19 mom. 1 i förordningen om frilager den 20 december 1912;

nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 19 § i förordningen den 19 november 1914 om arvskatt och skatt för gåva; och

nr 268, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 1 mom. 2 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning;

till statsutskottet propositionerna:

nr 293, angående anslag till täckande av kostnader för kol och olja, som åtgått för fri bogsering genom Falsterboleden; och

nr 295, angående anvisande av ytterligare medel till uppförande av nybyggnad för patent- och registreringsverket m. m.;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 294, angående anvisande av medel för beredande av tilläggs-pensioner under år 1919 åt pensionstagarna vid handelsflottans pensionsanstalt; och

nr 218, angående ändrat förfaringssätt beträffande emottagande och utbetalande av medel, som genom befällets försorg för manskap vid armén eller marinen insättas i postsparbanken;

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 222, med förslag angående ändrade grunder för beskattning av kooperativa föreningar; och

nr 301, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 1 mom. 1, § 6 mom. 1 och § 8 mom. 1 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning m. m.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 306, angående anvisande av medel för underhåll och vård under år 1919 av de s. k. Drottningholmsbroarna; och

nr 307, angående anvisande av medel till reseunderstöd för år 1920 åt dels personer, som önska i främmande länder förvärva ökad insikt och skicklighet i vad till bergshanteringen hörer, dels ock teoretiskt och praktiskt bildade tekniker, som icke ägna sig åt bergshanteringen;

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 106, angående vissa egnahemsväsendet berörande frågor; och
nr 263, angående höjning i arvodena till avvitringslantmätare;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 266, angående pension åt extra lantmätaren J. A. Lundströms änka A. A. Lundström; och

nr 279, angående pension åt gårdssmeden vid Ultuna egendom C. Carlssons änka A. S. Carlsson, född Strömberg;

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 291, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 35 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 292, med förslag till lag om ödebygdsvägar;

nr 312, angående anslag till undervisning i trädgårdsskötsel;

nr 313, angående försäljning av kronans andel i Elinghems myr i Gottlands län;

nr 314, angående försäljning av vissa områden av kronoegendomen Näs kungsgård nr 1 jämte Ytternora nr 1 och Bergsgärdet nr 1 i Kopparbergs län;

nr 315, angående utbyte av mark mellan kronan och Klosters aktiebolag;

nr 316, angående åtgärder till främjande av linodling och linberedning m. m.; och

nr 317, angående driftkostnader under år 1920 för egnahems-lånefonden; samt

till bankoutsittets propositionen, nr 318, angående pensions-
underlag för länsveterinärer.

§ 4.

Sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden nr 1—3, som nu föredrogos, bordlades åter.

§ 5.

Herr statsrådet *Palmstierna* överlämnade Kungl. Maj:ts proposi-
tioner:

nr 245, angående förhöjd tilläggspension åt läroverksadjunkten
J. H. Hjorth;

nr 255, angående personlig tjänst hos skolöverstyrelsen för extra
biträdet C. H. Nilsson;

nr 311, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 1, 8, 11,
21, 23 och 35 i förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämna
samt kyrkoråd och skolråd;

nr 280, angående rätt för vissa förutvarande lärarinnor vid en-
skilda läroanstalter att komma i åtnjutande av tilläggsspension; och
nr 305, angående pensionsförhållandena för övningslärare vid
de allmänna läroverken, högre lärarinneseminarier och statens folk-
skoleseminarier.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 6.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition angående avhändande av vissa utav byg-
nadskommissionen för dubbelspåret Rönninge—Ström förvärvade
markområden; och blev utskottets hemställan därvid av kammaren
bifallen.

§ 7.

Till avgörande förelåg nu statsutskottets utlåtande, nr 5 A, an-
gående regleringen av utgifterna under riksstatens för år 1920 femte
huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförvarsdepartementet.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begär-
des ordet av

Herr *Eriksson* i Grängesberg, som yttrade: Herr talman!
Jag tillåter mig hemställa, att statsutskottets förevarande betänkan-
den A och B föredragas punktvis och att endast kantrubrikerna upp-
läsas.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.

Efter föredragning av *punkten 1*, angående anslaget till sjöförsvarsdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli och departementets kommandoexpedition, yttrade:

Herr Thore: Herr talman, mina herrar! Då detta är den första försvarshuvudtiteln, som i år behandlas, i det att femte huvudtiteln tagits före den fjärde, hade man måhända väntat sig vissa principiella erinringar, som utskottet skulle hava kommit med i anledning av ingressen till Kungl. Maj:ts proposition. I denna ingress framläggas av herr sjöministern de skäl och motiv, varför inga anslag för nya militära — här givetvis sjömilitära — ändamål äskats, och att alla inskränkningar, vilka utan mera ingående undersökningar kunna vidtagas, föreslås redan i årets proposition.

I år är ju eljest den femårsperiod, som genom 1914 års beslut i försvarsfrågan blev bestämd för vårt sjöförsvars förnyande och moderniserande, tilländalupen. Då utskottet icke yttrat sig i saken vill jag emellertid icke härav draga den slutsatsen, att ej någon eller några av utskottets ledamöter haft åtskilligt att invända emot vissa punkter här i ingressen. För egen del vill jag betyga, att jag i åtskilliga punkter icke är överens med herr statsrådet, t. ex. ifråga om ett sådant uttalande, som förekommer på sid. 5 i den kungl. propositionen. Där säges nämligen: »Det lärer enligt min mening vara påtagligt, att ett fortsatt fartygsbyggande, innan den allmänna militärpolitiska situationen stadgat sig och de nya riktlinjerna för den närmaste framtidens internationella politik blivit uppdragna, icke vare sig ur militär eller ekonomisk synpunkt kan vara tillrådligt.» Det synes mig, som om den militärpolitiska situationen, särskilt till sjöss, ganska mycket klarnat, så att för den skull några hinder knappast skulle föreligga för att uttala sig om försvarsläget och försvarsmedlen till sjöss. Vi veta ju, att den sjömilitära situationen har resulterat i, att ententen har herraväldet över världshaven. Och vad Sverige, särskilt med avseende på förhållandena i Östersjön, angår, ha vi kommit till det kanske något egendomliga förhållandet, att vi för närvarande torde vara — jag vågar nästan påstå det — den starkaste sjömakten vid Östersjön. Det är icke utan, att man ser saken så från ententehåll. I dagens tidningar är refererat ett uttalande i en fransk tidskrift nämligen revyn »Parlament et opinion», där man i en artikel undersöker förbindelserna mellan Frankrike och de skandinaviska länderna, särskilt frågan om den ställning, Sverige kommer att intaga efter sitt inträde i nationernas förbund. Författaren tillråder ett återknytande av de gamla vänskapliga traditionerna, vilka avbrutits av orsaker, som nu upphört. Han fortsätter: »Det är icke att underskatta Sveriges vänskap. Den skulle tillföra oss en orörd väl underhållen armé på 5—600.000 man, och en visserligen liten, men stark flotta f. n. den främsta i Östersjön, vilken är avstängd från de stora marina baserna. Sverige har vidare en mycket enig och duktig befolkning, mycket intelligent och en av de mest bildade i världen. Sveriges vänskap skulle vi vinna i utbyte mot vårt stöd i fråga om Ålandsöarna, på vilka Sverige ensamt gör an-

språk.» Detta är alltså den bakgrund, mot vilken man på ententehåll, speciellt franskt håll, vill se Sveriges inträdande i nationernas förbund, den nämligen, att Sverige är en militärmakt, på vilken man kan räkna, och vilken makt måhända skulle kunna ställas vid ententens sida. Det är ju icke *precis* samma bakgrund, som man återfinner i ingressen till den k. propositionen.

*Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.*

(Forts.)

Jag anser mig emellertid icke nu böra opponera mig mot den åsikt, som måhända varit utslagsgivande för utskottet, då det icke velat giva sig in på ett principuttalande om våra framtida försvarsmedel till sjöss. Jag spårar nämligen bakom detta förfarande en önskan, att det skall vara vad man skulle kunna kalla borgfred uti våra militära frågor tills vidare. Men jag måste bestämt framhålla, att fordrar man borgfred på det ena hållet, så bör den också hållas gentemot det andra hållet. Och är det så, att man bryter den i det ena lägret, så kan man också vänta, att den skall brytas i det andra. I den nu i landet pågående valrörelsen ha av personer i mycket framskjuten ställning, nämligen medlemmar av den nuvarande regeringen, gjorts uttalanden i fråga om landets försvarsmedel och försvarsorganisation, som tydligt visa, att man där icke vill hålla en sådan borgfred utan söker utnyttja situationen för partipolitiska syften. Ett statsråd, som förr såsom riksdagsman var ganska intresserad för saker och ting, som röra sjöförsvaret, men som nu fått sina intressen förlagda till ett annat område av vår statsförvaltning, höll den 6 mars ett föredrag i Malmö och yttrade därvid enligt anteckningar från vänsterpressen, bland annat: »Vid försvarsrevisionen 1914 vågade högeren ej bruka sina egna hjärnor utan lät den militära sakkunskapen ha allt avgörande, och nu resa sig två sådana monument över den högfärdiga högerens kompetens som F-båten och vinterlinjen, båda fullständigt utdömda av världskriget.» Ja, jag vet icke, hur jag skall tolka ett sådant uttalande. Är det endast nämnda statsråds egen personliga åsikt, eller har han uttalat det såsom regeringens åsikt? Jag har i varje fall icke sett något bemötande från övriga regeringsledamöters sida. Och jag kan icke gärna tänka mig det förhållandet, att ett statsråd, när han håller valtal, kan taga semester från sin ansvarighet såsom medlem av regeringen. Något innan det nämnda uttalandet gjordes, förekom i en liberal Göteborgstidning ett referat av en artikel ur en tidskrift som tidningen i fråga publicerade under rubriken »undervattensbåtarnas avskrivning». Jag skall be att få anföra ett par punkter ur detta referat. Det heter där: »För ett par dagar sedan visste ett telegram från Paris meddela, att man på ententens fredskonferens beslutit sig för att folkrättsligt förbjuda tillverkning och användning av undervattensbåtar. Skälen härför återfinnas i ett av de sist hitlända numren av »Scientific American». Förbudet har, heter det där, sin motivering för det första däri, att u-båtarna förfelat sin uppgift som kampmedel inom folkrättsliga gränser, och för det andra däri, att de visat sig vara ett vapen av fruktansvärd kraft som ett redskap för sjöröveri och som hot mot havens frihet och säkerhet.»

Ang. anslagen
till sjöför-
varsdeparte-
mentet.
(Forts.)

Man syftar tydligen då på u-båtens användning som förstörelse-redskap mot handelsfartyg.

Tidskriften fortsätter vidare: »Undervattensbåten var avsedd att vara ett krigsfartyg för anfallande av andra örlogsmän och som sådant har det visat sig vara så fullständigt förfelat, att det nu med-gives, att varje summa använd på dessa båtar skulle bliva av mycket större militärt värde, om den användes till samma displacement ja-gare, kryssare eller andra båtar.»

Och där förekommer vidare ett uttalande sålunda: »U-båten har kallats de små nationernas vapen. Den är, säger den citerade tid-skriften, icke ens det. Ty samma auktoritet bevisade inför ett se-natens marinutskott, att ingen mängd av u-båtar längs kusten kunde hindra en fientlig slagskeppsflotta, som vederbörligen skyddades av jagare, från att bryta igenom för bombardemang eller landsättning av trupper från transportfartyg.

Men för sjöröveri i öppna sjön är u-båten en ideal båt; och av detta skäl yrkade tidskriften, att fredskonferensen borde förbjuda den till förekommande av terror på haven.»

Det är alltså den senaste värdesättningen av u-båten, vilken fartygstyp spelat en så betydande roll under de föregående åren i debatter om sjöförsvaret här i landet icke blott i denna kammare utan också utanför densamma. Jag undrar, hur man skulle jämn-ställa ett sådant uttalande från fullt vederhäftigt och sakkunnigt håll med det uttalande, som gjorts av ifrågavarande statsråd, när han säger, att F-båten och vinterlinjen båda fullständigt utdömts av världskriget. Faktum är dock, att övervattensfartygen icke blivit utdömda. Det har visat sig, att det var de stora slagskepp och kryssare, som England besatt, som till stor del åstadkom utslaget i kriget. Genom det ihärdiga avskärandet av tillförseln av förnö-denheter till Tyskland bragtes Tyskland slutligen på knä. För våra förhållanden kan sägas att det övervattensfartyg, som representeras av F-båten, är det hittills bästa möjliga, och man måste då medgiva, att det är synnerligen vågat att komma fram med ett sådant utta-lande, som det ovan anförda och som kan misstänkas att också vara regeringens. Det gjordes ju ett försök här — jag kan icke kalla det annat — att få dessa F-båtar så att säga avförda från dag-ordningen på så sätt, att det föreslogs, att de skulle omskapas till handelsfartyg. Jag får lov och hålla herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet räkning för att han ställde sig mycket skep-tisk häremot. Det har nu visat sig vid närmare undersökning, att det icke lämpligen går för sig, att omskapa F-båtarna till handels-fartyg, utan att F-båtarna existera som F-båtar och antagligen även framdeles komma att existera. Och det är tydligt, att det är icke minst på dessa fartyg, som det syftas i det uttalande, som jag upp-läste i början, från denna franska tidskrift.

Om man skall tänka sig något nationernas förbund, som behöver en flotta — och jag tror, att tyngdpunkten i försvarsmedlen där i stor utsträckning kommer att läggas på flottan — och denna skall ha en avläggare i dessa trakter, så tror jag, att F-båten får en funk-tion att fylla.

Det är detta, herr talman, som jag anser mig böra ha anfört till protokollet.

Ang. anslagen till sjöförsvarsdepartementet.

(Forts.)

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Det kan givetvis icke vara någon mening uti att inför en så starkt decimerad kammare taga upp en allmän debatt i vår försvarsfråga. Min avsikt var också att vänta med att begära ordet till den första punkt, där jag varit med om att anteckna reservation. Då emellertid nu genom herr Thores anförande har givits en anledning till några allmänna uttalanden, vill jag använda tillfället.

Jag vill då först gentemot herr Thore säga, att jag tror icke, att det har varit avsikten hos någon inom utskottet, att det skulle i försvarsfrågan upprätthållas någon sorts borgfred eller att en sådan avsikt varit bestämmande, när utskottet icke till sitt utlåtande knutit några principiella uttalanden. I vart fall kan det från socialdemokratiskt håll icke bli tal om någon borgfred i försvarsfrågan med den riktning inom vårt lands politiska liv, som tydligen ingenting har lärt av världskriget och som uppenbarligen endast önskar, att man skall ifråga om de militära rustningarna fortsätta i den gamla trallen. En typisk representant för denna riktning, som ingenting lärt, var den siste ärade talaren, som t. o. m. hade modet att här gå upp och höja en liten lovsång för F-båten. Jag tror dock man kan säga, att den politiken är dömd. Den politik, som högern här i landet har företrätt i försvarsfrågan och som i viss mån karakteriseras av F-båten, den politiken kan i vårt land icke få fortsättas. Och från socialdemokratiskt håll har det icke lämnats något tvivel därom, att det är vår avsikt att nu, när världskriget är slut, upptaga en oförsonlig kamp mot rustningspolitiken och se till, att våra rustningsbördor komma att mycket avsevärt reduceras.

Ur den synpunkten hälsar man från socialdemokratiskt håll med glädje det uttalande i principiellt avseende, som göres av departementschefen, i inledningen till femte huvudtiteln, där det gives uttryck för den uppfattningen, att möjlighet nu synes yppa sig, »att världens stater i samband med fredslutet förena sina ansträngningar till uppbyggandet av en ny internationell rättsordning, varigenom tvister mellan folken kunna lösas på fredlig väg och rättssäkerheten upprätthållas av ett nationernas samfund. Skulle en sådan rättsordning», fortsätter departementschefen, »komma till stånd, kan därav bli en följd, att den enskilda statens försvarsväsen kommer att reduceras i betydande omfattning.» Och han tillägger, att »i detta läge är det av vikt, att inga anslag för nya militära ändamål äskas och att alla de inskränkningar, vilka utan mera ingående undersökning kunna vidtagas, föreslås redan uti den statsverksproposition, vilken förelägges årets riksdag.»

Det kan naturligtvis tvistas om, huru nära man har kommit den här berörda internationella rättsordningen. Jag tror dock man har anledning hoppas, att vad departementschefen här uttalat skall besanna sig, och att det skall vara möjligt att i anknytning till det arbete, som nu pågår för upprättande av ett nationernas förbund, här i

Ang. anslagen
till sjöför-
varsdeparte-
mentet.
(Forts.)

landet börja en mycket avsevärd reducering av våra försvarsanstalter.

Såsom departementschefen angivit, har han vid uppgörande av sin huvudtitel också utgått från att vidtaga alla de besparingar, som möjligen kunde göras. Det kan naturligtvis råda delade meningar om, i vilken utsträckning man kan göra ytterligare besparingar. Det statsutskottsutlåtande, som här föreligger, omfattar ju endast en del av anslagen under femte huvudtiteln. Alla sådana anslag, som på något sätt stå i samband med frågan om övningstiden, ha utbrutits. Här finns sålunda ingen anledning att diskutera, i vilken mån man kan, med hänsyn till en inskränkning av övningstiden, göra ytterligare besparingar i de anslag, som av Kungl. Maj:t begärts. Det enda, som i det avseendet här skulle kunna vara anledning att uttala, vore det, att det säkerligen vore önskvärt, om Kungl. Maj:t mycket snart kunde för riksdagen framlägga något förslag beträffande ordnandet av övningstiden. De värnpliktiga, som nu äro i tjänstgöring, avvakta med mycken spänning ett svar på frågan: hur länge skola vi ligga inne? Och de värnpliktiga, som icke uttagits men som kunna, sådana bestämmelserna för närvarande äro, vänta att när som helst bli inkallade, fråga sig också med samma intresse: hur skall det bli? Skola vi inkallas, eller skola vi icke inkallas? Och i det förra fallet, för huru lång tid? Jag tror man kan säga, att det är en allmän önskan hos de värnpliktiga i landet och även långt utöver de värnpliktigas krets, att det kunde genom ett förslag från regeringens sida snarast möjligt skapas klarhet på den punkten.

Beträffande det föreliggande statsutskottsutlåtandet har jag tillåtit mig att jämte några andra ledamöter av utskottet på ett antal punkter anteckna reservationer. Jag vill vid denna första punkt i utlåtandet endast ha uttalat, att de prutningar, som genom dessa reservationer påyrkats, representera ett absolut minimum av vad som här kan ytterligare besparas. Det har vid behandlingen av huvudtiteln varit anledning att pröva, om icke också på andra punkter det kunde göras besparingar i de anslag Kungl. Maj:t begärt. Jag har sålunda för min del varit ytterst betänksam mot det rätt avsevärda anslag, som begäres till underhåll av flottans fartyg. Det har emellertid icke varit möjligt för en enskild utskottsledamot att göra någon beräkning, i vilken utsträckning detta anslag skulle kunna ytterligare nedprutas. Jag vill emellertid fästa uppmärksamheten på, att försvarskommisjonen har i ett utlåtande, som icke är offentligt, till sjöförsvarsdepartementet föreslagit ytterligare utrangering av fartyg, utöver vad som omnämnes i statsverkspropositionen. Denna utrangering borde kunna föranleda en nedsättning av anslagsbeloppet. Jag tror mig också kunna, utan att överträda gränserna för sekretessen, säga, att i detta underhållsanslag beräknats underhållskostnader för de under byggnad varande F-båtarna, Drottning Victoria och Gustav V. Det förefaller mig, att i samma ögonblick som dessa nya fartyg ställas till förfogande, man skulle kunna vidtaga ytterligare utrangeringar av äldre fartyg och därigenom åstadkomma ytterligare besparingar å underhållsanslaget.

Emellertid har det icke, som jag redan påpekat, varit möjligt att på grundval av dessa fakta framställa något förslag till nedprutning i beloppet, och jag vill endast här uttala den förhoppningen, att departementschefen skall tillse, om icke genom ytterligare utrangering av fartyg det skall vara möjligt att hålla nere underhållsanslaget.

Jag vill i det sammanhanget också uttala den förhoppningen, att man skall påskynda arbetet för att söka åt statens varv förvärva civilt arbete, så att de arbetare, som där sysselsätts, kunna i högre grad övergå till att sysselsättas med civila arbeten i stället för att arbeta med militära saker.

Ett annat anslag, som har gjort mig betänksam, är anslaget till utvidgning av Karlskronavarvet. Det är säkerligen hos många här en allmän önskan, att detta varv skall moderniseras, så att det skall kunna i stor utsträckning även användas för civilt fartygsbygge. Det anslag, som nu äskas och som ju endast är ett konsekvensanslag, avser emellertid icke arbeten för utvidgning av varvet för civil drift utan endast en förbättring av varvets möjligheter att handhava det militära fartygsbygget. Under sådana förhållanden skulle här kunna ifrågasättas avslag på fortsatt anslag och att man i stället skulle avvakta den tid, då man på allvar kunde upptaga hela frågan om Karlskronavarvets omläggning till ett stort civilt varv, om nu över huvud taget den frågan kommer att för framtiden ha samma aktualitet som hittills.

En annan post, som jag här vill anmärka mot, är begäran om anslag för anskaffning av minmateriel, på huvudtiteln för 1920 av 315,000 kronor och på tilläggsstat av 210,000 kronor. Detta synes mig vara en nyanskaffning, mot vilken man kan i den nuvarande situationen ställa sig synnerligen betänksam. Emellertid har herr statsrådet i sin motivering anfört, att detta anslag är nödvändigt för att kunna bereda en reducerad arbetsstyrka sysselsättning vid minverkstaden. Men herr statsrådet uttalar — under hänvisning till en igångsatt utredning angående möjligheten att bereda dessa arbetare sysselsättning med civilt arbete vid minverkstaden vid Stockholms station — följande: »I den mån den sålunda infordrade utredningen giver vid handen, att omläggning i angiven riktning av driften vid ifrågavarande verkstad kan äga rum, torde eventuellt besparingar i här angivna belopp kunna uppkomma.» Jag citerar detta uttalande och knyter därtill den förhoppningen, att utredningen i det avseendet måtte ske mycket snabbt och att så långt som möjligt driften vid denna verkstad måtte kunna omläggas från tillverkning av minmateriel till civilt arbete.

Beträffande en del övriga punkter har jag, jämte några kamrater inom utskottet, som sagt, antecknat reservationer, men jag har velat använda tillfället för att på detta sätt angiva, att jag tror det skulle vara möjligt att göra ytterligare begränsningar i de anslag, som här ha begärts.

Min ståndpunkt sammanfaller sålunda på intet sätt med herr Thores. Under det att herr Thore tydligen utgår ifrån, att man skulle här bevilja åt Kungl. Maj:t ännu större anslag för militära ändamål,

*Ang. anslagen
till sjöför-
varsdeparte-
mentet.
(Forts.)*

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.
(Ports.)

än som Kungl. Maj:t själv begärt, så är det min uppfattning, att man redan vid denna riksdag bör börja reduceringsarbetet så kraftigt som möjligt. Det har sagts av herr Thore, att läget i Östersjön har klar-
nat, och han drager därav den slutsatsen, att nu bör Sverige fortsätta med sitt militära fartygsbygge. Jag tror man kan giva honom rätt däri, att läget för närvarande är rätt klart. Men den omständigheten synes mig i stället peka i den riktningen, att vissa faror för Sveriges frihet och självständighet ha avlägsnats och att man just på grund därav bör se till att lägga om flottpolitiken icke till ökning utan till reducering.

Herr talman! Jag har intet annat yrkande på denna punkt än bifall till utskottets förslag.

Herr L ü b e c k: Herr talman! Då jag är antecknad som reservant på ett par punkter av denna huvudtitel, skall också jag — för att icke för mycket upptaga tiden senare vid dessa detaljpunkter — be att få göra en kort allmän förklaring i saken.

Jag kan säga ungefär som herr Hansson, att min uppfattning i denna fråga sammanfaller icke med herr Hanssons. Herr Hansson talar om att nu, när världskriget är slut, skola vi slå in med rask takt på försvarsnedskrivningens väg. Jag har i det fallet en uppfattning av helt annat slag. Jag kan icke som herr Hansson i avslutningen på det s. k. världskriget — den förmenta avslutningen — se en omständighet som gör, att vi nu ha rätt att gå fram bröstgänges i fråga om vårt försvarsväsende. Jag tillåter mig erinra om, att vi under loppet av årtionden före detta s. k. världskrig ha utbyggt vårt försvar under fullkomligt fredliga förhållanden och kostat på det många hundratals miljoner. Är det någon, som verkligen kan vara så blind att tro, att de skäl, som talat för att vi under dessa år utbyggt vårt försvar, skulle för, låt oss säga, de närmaste tio eller femton åren framåt ha förlorat i betydelse? Jag vill åtminstone ha sagt ifrån, att jag absolut icke kan tillägna mig en sådan uppfattning. Det är min bestämda övertygelse — jag hoppas naturligtvis någonting annat, men jag kan icke tro annat — att vi åtminstone i tio à femton år framåt i tiden komma att vara utsatta för fullt lika stora risker. Samma skäl föreligga följaktligen för att hålla vårt försvar vid makt och vårt krut torrt nu som under de tider, då vi lade grunden för vårt nuvarande försvar, bl. a. genom 1901 års härordning, och sedan utbyggde det genom 1914 års härordning.

Här talas nu om nationernas samfund, och vad detta av oss alla åstundade samfund skall kunna åstadkomma. Men jag tror ändå, att vi åtminstone i år ha anledning att icke bygga för mycket på vad som kan komma fram av detta samfund. Om, när vi träffas nästa år, vi kunna ha starkare förhoppningar i det avseendet, så icke mig emot. För övrigt lär väl även från ett sådant samfund — om vi därpå kunna bygga något — komma fram krav på att vi skola upprätthålla ett effektivt försvar.

Jag vill icke härmed ha sagt, att det icke skulle vara fullt befogat att under en, låt mig säga, kort paus spara på försvarsutgif-

terna i de fall, där man kan se, att det skulle vara absolut onödigt att lägga ned kostnader för detta försvar, eller där exempelvis det är fullkomligt ovisst, huruvida det lönar sig att inrikta sig på den eller den grenen av försvar, med hänsyn till de erfarenheter som vunnits under världskriget. Men om man däremot i andra fall kan säga sig, att här föreligger icke någon erfarenhet från världskriget, som talar för att icke fullfölja ett beslut, som riksdagen helt nyligen fattat — och det gäller särskilt ifråga om ett par punkter, där jag reserverat mig — då finner jag sannerligen icke i det nuvarande tidsläget någon anledning att slå in på sådana banor, som herr Hansson nu anbefallt. Och det är mig alls icke möjligt att vara med på en tendens över huvud taget i den riktning, som herr Hansson här antytt.

Detta är, herr talman, de allmänna motiv jag haft, då jag reserverat mig i vissa avseenden mot detta betänkande.

Herr *Lithander* instämde häruti.

Herr *Jönsson* i Revinge: Herr talman mina herrar! Det är ett par punkter i herr Thores inledningsanförande, som föranlett mig att begära ordet.

Herr Thore stöder sig på en fransk sjömilitär tidskrift, som av honom fick rang, heder och värdighet av att vara vederhäftig och auktoritativ, förmodligen beroende på att dess uttalanden kunde så bra passas in i den kritik av sjöförvarsministerns anförande till statsrådsprotokollet, som herr Thore levererade. Enligt denna facktidsskrift skulle ju kriget ha ådagalagt, att U-båten egentligen icke var värd någonting från sjöförvarssynpunkt sett, under det att pansarfartygen däremot skulle ha visat sitt utomordentliga försvarsvärde. Med stöd av detta kritiserade så herr Thore sjöförvarsministern, därför att han icke begärt anslag till byggande av nya fartyg.

Beträffande talet om pansarfartygens försvarsvärde så tror jag icke det går för sig att i det fallet bara peka på den engelska flottan och säga: se, vad den utträttat under kriget; den tvingade till sist Tyskland på knä. Det är ju att märka, att Tysklands flotta var nr 2 i ordningen, och då vill jag bara fråga herr Thore, huru han kan tro, att en många gånger mindre pansarflotta som vår skulle ha löst uppgiften att hindra en eventuell landstigning o. s. v. Jag tror, att den i det fallet skulle ha klarat sig sämre än U-båtarna. Och vad det talet beträffar, att kriget skulle ha ådagalagt, att man icke med sådana skulle kunna hindra en landstigning på en kust, så vet jag icke var man har beviset för det påståendet, ty någon landstigning försöktes aldrig på den tyska kusten.

Nu tycker jag, att herr Thore borde vara synnerligen nöjd med det sjömilitära läget för närvarande. Enligt den franska facktidsskriften skulle vi vara herrar i Östersjön, och vår flotta i Östersjön den starkaste. Då tycker jag icke det föreligger något skäl att alltför starkt forcera nybyggnaderna, i all synnerhet som icke herr Thore har reda på, vad för slags fartyg vi eventuellt åläggas att bygga den dag vi inträda i nationernas förbund. Det är hans utgångspunkt

Ang. anslagen till sjöförvarsdepartementet.

(Forts.)

Ang. anslagen
till sjöför-
svarsdeparte-
mentet.
(Forts.)

att det skulle vara så utomordentligt eftersträvansvärt för oss att vara Östersjöns herrar, och att vi skulle vara rustade därefter. Men det är icke den synpunkten, som blir den avgörande, därest vi en gång skola inträda i nationernas förbund.

Beträffande femte huvudtiteln har jag för min del, när jag nu deltagit i den förberedande behandlingen av denna huvudtitel, utgått från, att man måste även under nuvarande förhållanden sörja för att materielen vidmakthålles och att man anskaffar ammunition för skjutövningar m. m. Ty om man icke vill vara med på att bevilja sådana anslag, då kan ju lika väl hela sjöförsvärsväsendet avskrivas med ens. När herr Lübeck till sist förmenade, att man i fråga om anslagsvillighet icke har velat gå med så långt, som han anser vara önskvärt, så förstår jag så väl att han anlägger den synpunkten, men tror, att i närvarande stund ha vi all anledning att vara sjöförsvärsministern tacksam därför, att han vill en smula vila på hanen och avvakta, vad utvecklingen kan bära i sitt sköte framdeles.

Jag yrkar sålunda, herr talman, bifall till utskottets hemställan i första punkten.

Herr Söderhielm: Herr talman! Jag påkallade visserligen herr talmannens uppmärksamhet endast för att instämma med herr Lübeck, men då jag nu fått ordet skall jag be att få förklara, att det förhållandet, att jag i utskottet icke tagit upp frågan om herr statsrådets motiveringar till de olika punkterna, icke beror på att jag skulle godtaga dessa motiveringar, utan därpå att jag ansett det vara tämligen ofruktbart att inlåta sig i en diskussion om deras bärkraft. Det blir, efter mitt sätt att se, huvudsakligen en fråga om tro. Den ene tror, att utvecklingen kommer att gå i en riktning, den andre tror, att den går i en annan, men ingendera har ännu tillräckliga realiteter att stöda sig på för att åstadkomma en verklig bevisning. Då är det ju icke skäl i att på den punkten ställa till med någon diskussion.

Vad angår de allmänna principer, som försvarsministrarna följt vid sina huvudtitlars behandling, kan jag icke undertrycka den erinran, att det förefaller, som om man både inom regeringen och i ganska vidsträckta kretsar utanför densamma resonerar som om man fått på hand, att ingenting oroande skulle kunna träffa oss här i Sverige under hela den tid, som förflyter tills den utlovade försvarsutredningen blir färdig och de av densamma föranledda åtgärderna satts i verket. Det är som om vi fått patent på att få vara i fred oberoende av all den oro, som härskar runt omkring oss i världen.

Det är väl dock så, att de genomgripande åtgärder, som man ställer i utsikt på försvarsväsendets område, icke kunna ske i en handvändning, utan vi få väl vara beredda på en rätt så avsevärd mellantid, innan vår försvarsfrågas lyckliga lösning föreligger. Tills det nya sett dagen, få vi akta oss för att riva sönder det vi ha och se till, icke blott att det vi ha underhålles, utan också att på sådana punkter, där behovet är klart och där någon risk att föregripa en enhetlig lösning icke förefinnes, det blir gjort som göras kan.

Med herr Söderhielm förenade sig herr *Lindvall*.

Herr Thore: Herr talman! Jag ber endast att gentemot herr Jönsson, i Revinge få säga, att jag kritiserade icke herr sjöministern, därför att han icke framlagt förslag till byggande av nya krigsfartyg. utan jag vände mig mot hans principiella yttrande i ingressen till femte huvudtiteln och mot uttalanden i försvarsfrågan. som framkommit nu under sista tiden från herrar statsrådsledamöter. Det må vara tillräckligt att säga detta på denna punkten.

*Ang. anslagen
till sjöför-
varsdeparte-
mentet.
(Forts.)*

Vad för övrigt beträffar herr Jönssons i Revinge yttrande angående värdesättningen av försvarsmedel till sjöss, så tror jag det fordras en mycket okritisk publik. för att ett sådant uttalande som herr Jönsson i detta avseende gjorde skall kunna vinna gehör.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställen bifölls.

Punkterna 2—8.

Kammaren biföll utskottets i dessa punkter gjorda framställningar.

Punkterna 9 och 10.

Lades till handlingarna.

Punkterna 11 och 12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 13.

Lades till handlingarna.

Punkterna 14 och 15.

Utskottets i nämnda punkter gjorda framställningar blevo av kammaren bifallna.

Punkten 16.

Lades till handlingarna.

Punkterna 17—30.

Kammaren biföll vad utskottet föreslagit.

Punkterna 31—34.

Lades till handlingarna.

Ang. artilleri-
bestyckning å
vissa 1:a klass
undervattens-
båtar

Punkten 35, angående anslag till artilleribestyckning å vissa 1:a klass undervattensbåtar.

I enlighet med vad Kungl. Maj:t uti innevarande års statsverksproposition under punkten 37 av femte huvudtiteln föreslagit riksdagen hemställde utskottet, att riksdagen måtte av det utav 1918 års lagtima riksdag för artilleribestyckning å vissa 1:a klass undervattensbåtar beviljade reservationsanslaget av 120,000 kronor på extra stat för år 1920 anvisa återstående, ännu icke anvisade beloppet 60,000 kronor.

Vid punkten var emellertid fogad reservation av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Olofsson*, *Waldén*, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka föreslagit, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen bifallas.

Punkten föredrogs. Därefter yttrade:

Herr *Hansson* i Stockholm: Herr talman! Jag har jämte några andra ledamöter av utskottet i denna punkt antecknat en reservation, vari yrkas avslag på utskottets hemställan och Kungl. Maj:ts förslag. Det ärende det här gäller är av hemlig natur, och det är således icke möjligt att gå in på någon närmare diskussion. Det må dock vara tillåtet att upplysa, att någon beställning av ifrågavarande artilleribestyckning för undervattensbåtar hittills icke gjorts, och det förefaller mig som om det under sådana förhållanden borde anstå med denna anskaffning, och det redan av det skälet, att man enligt min mening bör så långt möjligt underlåta nyanskaffningar under den tid man avvaktar försvarsrevisionens resultat. Ett annat skäl är att frågan om undervattensbåtsvapnets framtida betydelse för närvarande är under diskussion.

Med utgångspunkt från det anförande, som herr *Thore* nyligen höll ifråga om undervattensbåtar, hoppas jag, att han skall vid denna punkt understödja mitt yrkande.

Herr talman! Jag anhåller att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Olsson* i Ramsta: Jag skall endast be att få instämma i herr *Hanssons* i Stockholm yrkande och sålunda yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr *Jönsson* i Revinge: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Jag vill påpeka, att anslaget för detta ändamål beviljades så sent som förra året, och då tycker jag verkligen, att det är litet underligt, om man nu skall taga tillbaks det anslag, som då beviljades. Det är endast fråga om att anvisa på ett redan beviljat anslag.

Jag yrkar sålunda, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr Hansson i Stockholm: Då det argumentet möjligen kommer att gå igen vid något annat tillfälle under behandlingen av detta utlåtande, att anslaget beviljats så sent som i fjol, så vill jag mot herr Jönsson i Revinge påpeka, att situationen i år dock är en helt annan än i fjol. Jag tror, att just den omständigheten, att situationen så radikalt har förändrats, gör, att man i år måste anlägga andra synpunkter. Då vidare anslaget beviljats så sent, att ännu ingen beställning kunnat göras, och man således tills vidare kan inbespara hela beloppet, synes mig detta vara ytterligare ett skäl för att här icke fullfölja 1918 års riksdags beslut utan i stället följa reservanterna av år 1919.

Ang. artilleri-
bestyckning å
vissa 1:a klass
undervattens-
båtar
Forts

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Herr talman! Det framgår av statsutskottets utlåtande, att här finnas några reservationer på en del punkter, men när man läst igenom utlåtandet, så tror jag, att kammarens ledamöter liksom jag funnit, att dessa reservationer i själva verket avse relativt underordnade ärenden, som ligga under sjöförvarsdepartementet. Jag skulle nästan kunna ifrågasätta, huruvida det på en och annan punkt varit värt att göra någon reservation, då det är så pass obetydliga belopp, som det gäller.

Beträffande det föreliggande ärendet är det, som nämnts så, att förra riksdagen anslog ett belopp av 120,000 kronor, och det är de resterande 60,000 kronorna, som nu skulle utanordnas. Jag skulle för min del vilja säga, att jag kanske hade varit något tveksam i fråga om detta anslag, för den händelse icke saken verkligen varit den, att en stor del av denna summa just skulle användas för att upptaga arbeten på Karlskrona varv. Saken är den, att där råder ju, som jag tidigare omnämnt i kammaren, en verklig oro med hänsyn till det hot om arbetslöshet, som svävar över varvsarbetarna, och därför, när det icke kräves nya medel utan riksdagen tidigare beslutat i frågan och det således endast gäller att utanordna ett resterande belopp, har jag försökt anordna det så, att därigenom arbete skulle kunna beredas arbetarna vid varvet där nere. Därest riksdagen avslår denna framställning, går man förlustig ytterligare en summa för detta varv, och det förefaller mig, att det näppeligen vore klokt att göra så. Detta är anledningen varför detta anslag är upptaget här under fente huvudtiteln.

Herr Hansson i Stockholm: Jag vågar anhålla, om vi icke i dag skulle kunna slippa att på varje punkt, där det framställts ändringsyrkande i det kungl. förslaget, erinras om den hotande arbetslösheten. Det har under denna huvudtitel beviljats mycket avsevärda belopp till underhållskostnader för flottans fartyg, och det har i samband med dessa belopp beräknats, att om dessa anslag beviljades, skulle det vara möjligt att också hålla arbetena igång i viss utsträckning. Ifråga om det anslag det här gäller har man icke vare sig i statsverkspropositionen eller i ut-

Ang. artilleri-
bestyckning å
vissa 1:a klass
undervattens-
båtar.

(Forts.)

skottets förslag angivit, att det på sådant sätt ingår i beräkningarna beträffande möjligheten att sysselsätta arbetarna, att det därför är nödvändigt. Jag vill upppepa, vad som anförts vid tidigare tillfällen, att man icke kan enbart för att sysselsätta arbetarna låta tillverka ting, som man icke vet, om man får någon som helst användning för. Det förefaller mig, att om detta belopp beviljas eller icke, detta icke avsevärt inverkar på möjligheten att sysselsätta varvsarbetarna i Karlskrona, och jag vill ytterligare påpeka, att den besparing, som här göres är icke endast de 60,000 kronor, som nu begäres, utan också ytterligare de förut anvisade 60,000 kronorna. Man kan således, just därför att ingen beställning är gjord, helt inbespara detta anslag till artilleribestyckning på fartyg, beträffande vilka man icke alls vet, om de för framtiden komma att få någon betydelse för sjöförsvaret.

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Herr Hansson gjorde en hemställan till mig, att jag skulle låta bli att, när jag ansåg det vara befogat, draga in frågan om arbetslösheten i Karlskrona. Jag får för min del blott säga ifrån, att jag icke kan bifalla denna hemställan. När jag anser, att jag bör göra ett uttalande i den riktningen, så gör jag det, och jag har särskilt anledning till det nu, därför att jag senast i dag på middagen genom min kollega, som haft anledning att vara i Karlskrona, fått från en deputation mottaga ytterligare en framställning i detta ämne. Jag kan icke hjälpa, om några av kammarens ledamöter besväras av, att jag yttrar mig i den vägen, men jag anser mig verkligen böra göra det, när jag anser, att skäl föreligga till att fästa uppmärksamheten på detta. Vad arbetslösheten angår, har jag med tillfredsställelse antecknat, att även herr Hansson i Stockholm beträffande det för minväsendet begärda beloppet av 315,000 kronor och även beträffande flottans underhåll just med hänsyn till denna mycket allvarliga synpunkt medverkat till att, som jag hoppas, riksdagen kommer att godtaga vissa belopp under femte huvudtiteln. Men det må nu vara påkallat att på ytterligare några punkter än de, som redan äro föredragna, taga i betraktande, att det gäller människor, som man icke alldeles kan kasta hur som helst, i synnerhet som det är fråga om en bofast befolkning. För min del vill jag säga, att jag under min ämbetsutövning kommer att mycket länge hävda denna synpunkt, att man bör gå fram med varsamhet här.

Herr Jönsson i Revinge: Herr talman! Jag undrar just, vart det skulle bära hän till sist, om kammaren gång efter annan och punkt efter punkt river upp beslut, som fattats så sent som föregående år. Jag tror icke alls, att något sådant ens kunde ifrågasättas, om det gällde någon annan huvudtitel, men ifråga om femte huvudtiteln, och eventuellt sedermera även ifråga om fjärde huvudtiteln, kommer från herr Hansson yrkande på att riksdagen skall riva upp beslut, som fattats föregående år. Jag tror icke.

att ett sådant förfarande är lämpligt, ty det måste absolut fram-

kalla en viss oreda i förvaltningen.

Jag vidhåller mitt yrkande.

*Ang. artilleri-
bestyckning å
vissa 1:a klass
undervattens-
båtar.*

(Forts.)

Herr Eriksson i Grängesberg: Beträffande vad den siste ärade talaren anförde, så är det att märka, att läget är ett helt annat i år än då riksdagen i fjol fattade beslut om ändring av vissa båtar och av viss artillerimateriel. Vi få väl ändå utgå från att läget nu är ett annat än i fjol, och denna synpunkt tycker jag, att man bör taga hänsyn till. Den allvarligaste invändningen mot det yrkande, som vi tillätit oss framställa, är att arbete icke beredes åt en del verkstadsarbetare i Karlskrona. Jag är för min del synnerligen villig att taga hänsyn till denna synpunkt. Det är ju i alla fall så, att man icke gärna vill medverka till att det blir större arbetslöshet, än som är nödvändigt. Men enbart denna synpunkt får icke vara avgörande, om man har den uppfattningen att man kan spara in på militära utgifter, och att det är möjligt, att det vid den blivande försvarsrevisionen visar sig, att dessa utgifter varit onödiga, då bör icke anslag beviljas. Jag anser, att man skall se till, att folket kan sysselsättas på annat sätt; nog kan man hitta på något civilt arbete, och i värsta fall får man tillgripa nödhjälpsarbeten. Den synpunkten, att man skall söka tillgodose arbetstillgången, ha vi nog tänkt på, men vi ha icke kunnat finna, att den har en så avgörande betydelse, att man endast av det skälet bör frångå en ståndpunkt, som man anser riktig. Jag har inom statsutskottet ställt mig på avslagslinjen, och jag kan icke finna annat än att denna ståndpunkt är riktig.

Jag ber alltså att få instämma i yrkandet om avslag på utskottets hemställan under förevarande punkt.

Herr Lindvall: Herr talman! Här gäller det icke blott att ordna det så, att arbetarna vid varvet få arbete, utan vi böra i första rummet se till vad som behöves för försvarets räkning. Herr Hansson i Stockholm har två gånger i sitt anförande yttrat, att man icke vet, om det, som äskats under femte huvudtiteln, kommer att behövas. Men, herr Hansson, just därför att man icke vet, om det behövs eller icke, bör försiktigheten bjuda, att vi gå med på det anslag, som Kungl. Maj:t här äskat.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan under denna punkt.

Herr Olsson i Ramsta: Herr Jönssons i Revinge tal om faran av att riva upp en föregående riksdags beslut är icke tillämpligt här. Om det vore så, att det anslag å 120,000 kronor, som 1918 års riksdag beviljade för artilleribestyckning å vissa första klass undervattensbåtar, vore taget i anspråk, om beställningar vore gjorda och arbetena påbörjade, skulle jag ha ställt mig tveksam, men när så icke är förhållandet, vidhåller jag mitt

Ang. artilleri- första yrkande om avslag på utskottets hemställan och bifall till
bestyckning å reservationen.
vissa 1:a klass

undervattens-
båtar.

(Forts.)

Jag förstår icke herr sjöministerns argumentering för ett bifall till förslaget, när herr sjöministern talade om arbetslösheten. Vi ha här i landet sysselsättning för arbetslöst folk, till exempel med att bygga vägar. Jag var nyligen på Go tland, och där kom då en kontingent av 50 stycken arbetslösa industriarbetare från Norrköping för att bygga en väg vid Västermyren. Vi ha flera myrar där på tre, fyra tusen tunnlands storlek. Dessa äro utdikade och kunna odlas, men de äro icke odlade beroende på att det icke finnes vägar där. Nog kunna vi sysselsätta arbetslöst folk här i landet på bättre sätt än med att tillverka materiel, rörande vilken vi icke veta, om den kommer till användning eller icke.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels och på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 35 av utskottets förevarande utlåtande nr 5 A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 40 ja, men 43 nej; och hade kammaren alltså med avslag å utskottets hemställan bifallit den vid punkten fogade reservationen.

§ 8.

Herr statsrådet *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 302, angående pensionsförbättring för viss personal vid marinen.

Ifrågavarande proposition bordlades.

§ 9.

Fortsattes föredragningen av statsutskottets utlåtande, nr 5 A, angående regleringen av utgifterna under riksstatens för år 1920

femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförvarsdepartementet.

Punkten 36, angående anslag för anskaffning av moderna brisansrör. *Ang. moderna brisansrör.*

Med tillstyrkande av bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit under punkten 38 av förevarande huvudtitel hemställde utskottet, att riksdagen måtte

a) för anskaffning av moderna brisansrör på extra stat för år 1920 bevilja ett reservationsanslag av 30,000 kronor; och

b) medgiva, att för omförmälda ändamål finge av det utav 1913 års riksdag för avslutande av omladdningen av halvpansargranater å extra stat för år 1914 beviljade anslag tagas i anspråk ett belopp av 30,000 kronor.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Olofsson*, *Waldén*, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka yrkat, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen bifallas.

Efter punktens föredragning anförde:

Herr *Hansson* i Stockholm: Herr talman! Av samma anledning, som herr *Bernhard Eriksson* och vi andra vid den föregående punkten antecknat reservation, ha vi gjort det vid denna punkt. Vi anse, att det här också gäller en sådan nyanskaffning, som bör anstå i avvaktan på försvarsutredningens resultat. Jag vill härtill endast påpeka, att marinförvaltningen här har anfört, att det har under sista åren gjorts försök med nya konstruktioner och att man har funnit, att en konstruktion av år 1917 är lämpligare än den nuvarande. Jag antager, att försöken komma att fortsättas, och att det sålunda icke är uteslutet, att man framtiden får en ännu bättre konstruktion. Emellertid finnes icke någon anledning att nu diskutera den saken, utan det skäl, som anförts vid föregående tillfälle, gäller även här, och jag skall i korthet yrka bifall till reservationen och avslag på utskottets hemställan.

Herr *Jönsson* i Revinge: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag. Marinförvaltningen har begärt 50,000 kronor, och så har statsrådet prutat ned beloppet till 30,000 kronor. Summan är avsedd för utbyte av äldre brisansrör mot nyare och bättre sådana, och jag tror ej att kammaren bör gå över den prutning, som redan av sjöförvarsministern verkställts. Jag yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet *Palmstierna*: Detta är också en sådan mindre fråga; det gäller ett belopp av 30,000 kronor. Jag vill kort och gott tillkännagiva, hur

Ang. moderna
brisansrör.

(Forts.)

jag betraktar denna sak. Det är fråga om att underhålla materielen. En väsentlig del av dessa rör, genom vilka projektilerna göras användbara, äro förrostade och odugliga och behöva omsättas med moderna, för att man över huvud taget skall kunna använda de projektiler, som finnas i förråd. För mig ställer sig saken som en underhållsfråga, och jag har därför ansett mig böra taga upp detta belopp, 30,000 kronor.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Sedan herr talmannen givit propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den vid punkten förgade reservationen, fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Punkten 37.

Lades till handlingarna.

Punkterna 38—41.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 42 och 43.

Lades till handlingarna.

Punkterna 44 och 45.

Utskottets framställningar biföllos av kammaren.

Punkten 46.

Lades till handlingarna.

Punkterna 47 och 48.

Kammaren biföll vad utskottet hemställt.

Ang. officers-
byggnad i
Vaxholms
fästning.

Punkten 49, angående anslag till uppförande av officersbyggnad i Vaxholms fästning.

I överensstämmelse med vad Kungl. Maj:t föreslagit under punkten 51 av förevarande huvudtitel hemställde utskottet, att riksdagen måtte av det utav 1918 års lagtima riksdag till uppförande av officersbyggnad i Vaxholms fästning beviljade anslaget av 234,850 kronor på extra stat för år 1920 såsom reservationsanslag anvisa återstående, ännu icke anvisade beloppet, 117,425 kronor.

Uti en vid denna punkt fogad reservation hade herrar *Eriksson* ^{Ang. officers-} i Grängesberg, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun yrkat, att ^{byggnad i} Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen ^{Vaxholms} bifallas. ^{fästning.}

(Forts.)

Punkten föredrogs, varpå

Herr Hansson i Stockholm yttrade: Vid denna punkt har herr Eriksson i Grängesberg, undertecknad och herr Jansson i Falun antecknat reservation med yrkande om avslag på utskottets hemställan och Kungl. Maj:ts förslag.

Den officersbyggnad det här gäller ingick ursprungligen i en mera omfattande byggnadsplan, som bland annat avsåg uppförandet även av underofficersbyggnad och kommandantsexpedition. Det finnes här en liten anmärkningsvärd omständighet att beröra. I marinförvaltningens framställning till departementschefen framhålles, att beträffande underofficersbyggnaden och kommandantsbostaden måste man, ehuru förslaget framkommit så sent som år 1918, räkna med en ganska avsevärd kostnadsstegring på grund av de ökade byggnadskostnaderna, och det förslag, som marinförvaltningen uppgjort, slutar också med en kostnadsstegring på omkring 30 procent. Departementschefen har icke upptagit detta förslag i framställningen till riksdagen. Men det omnämnes av departementschefen i detta sammanhang, att beträffande den i fjol beslutade mässbyggnaden vid Oscar-Fredriksborg man också har att räkna med en stegrad kostnad på grund av den allmänna prisstegringen. På grund av denna beräknade kostnadsstegring har Kungl. Maj:t givit order om att med igångsättandet av arbetet med denna mässbyggnad skulle tillsvidare anstå — en liten omständighet, som jag ber att få fästa herr Jönssons i Revinge uppmärksamhet på, då denna mässbyggnad beslutades år 1918.

Det egendomliga är emellertid, att beträffande den samtidigt beslutade officersbyggnaden i Vaxholm någon ökning av anslaget icke beräknats. Man har svårt att föreställa sig, att just på denna punkt de militära myndigheterna räknat så väl, att, därest nu riksdagen bifaller förslaget om ytterligare anvisande av medel, man icke hade att befara en efterräkning. Jag för min del vågar utgå ifrån att en sådan efterräkning kommer att följa, därest detta arbete igångsättes. Den enda omständighet, som skulle kunna skydda mot en sådan efterräkning, vore att entreprenad om byggnadens uppförande redan träffats. Men något sådant avtal har icke upprättats. Det enda, som hittills åtgjorts rörande denna byggnad, är att man fått in ritningarna till densamma, men byggnadsarbetet har icke på något sätt påbörjats. Under sådana förhållanden förefaller det mig, som om denna officersbyggnad tilhörde den grupp av byggnader, som varit föremål för handläggning i viss utsträckning av försvarskommissionen, och där denna i allmänhet i sina utlåtanden utgått ifrån, att där beslutade militära byggnadsarbeten icke igångsatts bör det anstå med byggnandet i

Ang. officers-
byggnad i
Vaxholms
fästning.
(Forts.)

avvaktan på billigare byggnadskostnader och den allmänna försvarsrevisionens resultat. Jag vet, att mot vårt yrkande om anstånd skall anföras, att det i Vaxholm råder en omfattande bostadsbrist, och att det därför är förenat med svårigheter att ordna med officerarnas inkvartering. Det förefaller mig dock, som om då man hittills kunnat lösa denna fråga, det icke skulle vara omöjligt att någon tid framåt ordna på samma sätt som hittills officerarnas bostadsfråga. Det föreligger sålunda enligt mitt förmenande intet skäl, varför man här skulle avvika från den allmänna linjen, att där militära byggnadsarbeten icke igångsatts, man bör avvakta dels gynnsammare tider för sådana byggnadsarbeten och dels den allmänna försvarsrevisionens resultat, som kanske kan ge tillkänna, att man även på en punkt som denna kan underlåta att uppföra byggnaden och sålunda bespara anslaget.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid punkten fogade reservationen.

Vidare anförde:

Herr Jönsson i Revinge: Herr talman, mina herrar! Det torde väl i alla fall vara på det sättet, att när verklig bostadsbrist föreligger, man näppeligen kan vänta, till dess förhållandena bliva mera gynnsamma på bostadsmarknaden. Ty var skola dessa människor, som icke hava någon bostad bo under tiden medan man avvaktar de gynnsammare konjunkturerna? Nu förnekade icke herr Hansson, att verklig bostadsbrist föreligger ute i Vaxholm; och detta framhålles även med mycken styrka av departementschefen, då han säger: »I mitt yttrande till det vid 1918 års statsverksproposition fogade statsrådsprotokollet redogjorde jag, bland annat, för behovet av ifrågavarande bostäder för kommandanten och underofficerare i Vaxholms fästning. Ehuru enligt min mening detta behov alltjämt föreligger, och jag, särskilt vad bostäder för underofficerarna beträffar, i likhet med riksdagen anser, att underofficerarnas bostadsfråga snarast möjligt bör vinna sin lösning, har jag dock med hänsyn till nödvändigheten att i största möjliga mån begränsa statsutgifterna och i betraktande av de nuvarande höga byggnadskostnaderna ansett, att med åskande av medel till uppförande av ifrågavarande byggnader bör tillsvidare anstå. Jag inkränker mig alltså till att nu förorda anvisandet av återstoden, 117,425 kronor, av det utav 1918 års riksdag till uppförande av officersbyggnad beviljade anslaget.» Det är nämligen på det sättet, såsom herr Hansson mycket riktigt framhöll, att detta anslag ingår i en större byggnadsplan. Förra året beviljade riksdagen anslag för uppförande av officersbyggnader och uteslutande därför att man ansåg ritningarna till underofficersbyggnaden icke tillfredsställande, avslöts framställningen i denna del och man skrev att man motsåg nya förslag, enär man erkände, att behovet var trängande. När nu så är förhållandet och riksdagen förra året beviljade detta anslag till en officersbyggnad, kan jag icke finna

någon rimlig grund för att nu taga tillbaka anslaget och upphöra alldeles med att bygga. Ty visserligen kan det vara möjligt, att vi om åtskilliga år kunna ha gynnsammare konjunkturen på bostadsmarknaden, men detta är en dålig tröst för ett samhälle med svår bostadsbrist. Därför anser jag, att kammararen gör riktigast i att fullfölja beslutet från föregående år och anvisa återstoden av det då beviljade anslaget.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag vill erkänna, att jag var mycket tveksam i denna punkt, men att jag till slut fann övervägande skäl tala för ett avslag. Det är alldeles klart, att jag icke gärna vill vara med om att öka bostadsbristen, och kan den på något sätt mildras, vill jag gärna vara med om anslag därtill. Det är alldeles klart, att om man bygger bostäder för att användas av officerare eller underofficerare, under det att vi ha ett försvarssystem, i den omfattning vi nu ha, kunna dessa bostäder sedan under vanliga förhållanden användas för civila ändamål. Det som emellertid bestämde mig för att yrka avslag är, att denna bostadsbyggnad är belägen på Rindön vid Oscar-Fredriksborg. Blir det den omläggning av försvarsväsendet och den begränsning, som åtminstone jag för min del på det livligaste hoppas på, och som jag vill göra allt vad jag kan för att ernå, vet jag icke, i vad mån en anläggning på Rindön kommer att tagas i bruk för försvarsändamål. Det lär väl icke vara lämpligt och kanske icke ens möjligt att använda denna byggnad för civilt bruk. Vore den uppförd i staden Vaxholm, då vore läget helt annat.

Såvitt jag förstår, finnas sålunda icke mer trängande skäl nu än förut. Det har gått flera år, sedan 1914 års härordning genomfördes och vi hava haft mycket stora förläggningar av manskap där, dels mobiliserade och dels andra. Och då förefaller det mig, som om man skulle kunna vänta ett å två år med denna officersbyggnad, till dess man får se den slutgiltiga utredningen beträffande vårt försvarsväsende.

Det har inom statsutskottet upplysts, att i alla liknande fall som detta avvecklingskommissionen tillstyrkt Kungl. Maj:t att inställa byggnadsarbetet. Man kunde inom statsutskottet icke påpeka ett enda fall av liknande karaktär, där icke byggnadsarbetet inställts, och då förefaller det mig, som om konsekvensen skulle bjuda, att även, när en sådan fråga blir dragen inför riksdagen. man fullföljer samma taktik. Nu har försvarsberedningen börjat sitt arbete, sedan propositionen skrevs och hänsyn kunde icke tagas till dennas uppfattning, då propositionen framlades, även den synpunkten har påverkat mig, när jag har ställt mig på den sidan som yrkar avslag. Jag kan icke finna annat än att dessa två skäl äro övertygande; och jag ber därför att få instämma i det yrkande, som framställts i reservationen.

Ang. officers-
byggnad i
Vaxholms
fästning.
(Forts.)

Ang. officers-
byggnad i
Vaxholms
fästning.
• (Forts.)

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Den tvekan, som herr Bernhard Eriksson i Grängesberg tillkännagav, återspeglas också i reservationen, då icke samtliga socialdemokrater ansett sig böra biträda densamma, utan min ärade vän på Stockholmsbanken har fått med sig blott två av sina övriga kamrater. Emellertid nämnde herr Bernhard Eriksson frågeställningsvis, att man skulle ha gått till försvarsrevisionen. För min del anser jag av skäl, som jag tillkännagivit, att denna fråga icke borde gå dit. För det första har jag den meningen med avseende å vårt försvarsväsende, att det, som kanske kommer sist att tagas bort, är väl läset till Stockholm vid Oscar-Fredriksborg och den besättning som kommer att finnas där på den platsen. Därav följer, att det är ett relativt permanent behov det här är fråga om, nämligen att bygga bostäder för befälet. Då härtill kommer, att de skäl, som förra riksdagen fick framlagda för sig av Kungl. Maj:t, voro fullständigt övertygande för riksdagen själv angående behovet av att bygga, och dessa skäl kvarstå och hava blivit skärpta, förefaller det mig som om kammaren i år icke borde frångå sin ståndpunkt.

Jag vill kort och gott säga, att, om det är i någon tid, som staten bör bygga bostäder, är det väl i en tid, då det samtidigt råder bostadsnöd och brist på arbete. Då bör staten föregå med gott exempel och hjälpa i båda dessa avseenden.

Nu tager man det kanske väl mycket schablonmässigt, och hänvisar till att försvarskommissionen avstyrker dylika byggnader, som icke äro påbörjade. Följaktligen skulle vi icke bygga nu. Men här är emellertid fråga om produktion av bostäder, och det gäller ej kasernbyggnader, och det är också detta, som ger en speciell karaktär häråt.

För övrigt komma vi vid en senare punkt, då jag skall yttra mig i ett annat sammanhang, fram till att närmare skärskåda detta. Jag anser, att man bör taga varje sak för sig och icke framgå schematiskt med hänsyn till att stoppa alla byggnader, som icke äro påbörjade.

Jag hemställer verkligen, att kammaren med hänsyn till de omständigheter, som jag nu berört, verkligen ville godkänna den framställning, som Kungl. Maj:t har gjort i frågan.

Herr Hansson i Stockholm. Herr talman: Det har icke här under debatten berörts den omständighet, som jag påpekade, nämligen att man icke ansett sig böra beräkna något ökat anslag för denna byggnad, ehuru man för de övriga byggnader, som man samtidigt uppgjorde förslag till, hänvisat till kostnadsstegringar. Det vore naturligtvis av intresse för riksdagen att veta, om icke här kommer en efterräkning. Jag är övertygad om att så kommer att bli fallet, då man på byggnader, som man samtidigt beräknade kostnaderna för, anser en kostnadsstegring på 30 % föreligga. Det anslag, som här beviljas, kommer sålunda säkerligen, därest bygget nu igångsättes, att föra med sig ytterligare anslag.

Som skäl för anslaget beviljande har särskilt anförts, att det gäller bostadsproduktion. Jag vill då erinra om att, även där det gällt uppförande av byggnader för civila ändamål, riksdagen i år ansett sig böra vara synnerligen njugg. Det har prutats i mycket stor utsträckning på sådana civila byggnader, och det må ursäktas mig, att jag har den uppfattningen, att, skall man anvisa medel för uppförande av byggnader, böra de militära byggnaderna komma i sista hand. Även om det här är fråga om en officersbyggnad, är den dock så placerad, att den icke kan komma till användning för avhjälpan av bostadsnöden utan har att fylla ett rent militärt ändamål, nämligen att inom sig hysa officerare. Jag tror sålunda icke, att man med denna byggnadsverksamhet avhjälper bostadsnöden i Vaxholm. Jag vill vidare gentemot herr Jönssons i Revinge framställning, som synes gå ut på att här är det alldeles nödvändigt att bygga för att människorna skola få bo någonstades, säga, att naturligtvis bo dessa människor redan. Det är dock icke så, som herr Jönsson i Revinge tydligen söker framställa det, att man här har att göra med några stackars hemlösa, som behöva beredas bostäder. Den saken är ordnad, och jag tror också, att den kan i fortsättningen ordnas i avvaktan på gynnammare byggnadsförhållanden och på försvarsrevisionens resultat.

*Ang. officers-
byggnad i
Vaxholms
fästning.
(Forts.)*

Herr Anderson i Råstock. Herr talman! Den ställning, som jag för min del och mina kamrater intagit, framgår av utskottets betänkande. Den saken borde vara klar. Det var med anledning av att herr Hansson särskilt ville göra gällande, att man med absolut visshet kan räkna med en kostnadsökning, som jag begärde ordet. Jag ber då att få påpeka, att det är icke nu längre en tid av stigande konjunkturer med stigande priser på alla områden, utan priserna sjunka, åtminstone på det material, som skola ingå i byggnaden i fråga.

Sedan säger herr Hansson, att det finns redan nu möjlighet för dessa människor att bo. Ja, det är ju alldeles klart, men jag vill påminna herr Hansson om att det är väl ändå så, att om detta bygge kommer till stånd det därigenom beredes möjlighet för dem, som nu taga upp bostäder i Vaxholm, att få bostäder på annat håll, och har man icke då på indirekt sätt avhjälpt bostadsbristen i Vaxholm i den mån det kan ske genom denna byggnad?

Jag ville bara ställa den frågan och i övrigt yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hansson i Stockholm. Herr talman! Jag vill endast erinra min ärade partivän om att jag icke gjort jämförelser med byggnadskostnaderna för redan igångsatta byggnader utan min jämförelse har hela tiden gällt detta särskilda fall. Denna byggnad ingår ju i en plan, omfattande även underofficersbyggnad och kommandantsbyggnad. För båda dessa senare byggnader, där man samtidigt uppgjort kostnadsberäkningar, har det beräknats ökade byggnadskostnader. Likaledes har man beräknat ökade byggnads-

Ang. officers-
byggnad i
Vaxholms
fästning.

(Forts.)

kostnader för en mässbyggnad, för vilken man också år 1918 beräknade kostnaderna. Det är under dessa omständigheter, som jag frågar mig: Hur kan det vara möjligt, att denna byggnad icke rönt samma inverkan av kostnadsstegringen som de andra samtida byggnaderna? Detta är en orimlighet, och jag vill starkt ha betonat den, innan vi besluta i detta ärende. Här måste komma en efterräkning, därför att beräkningarna äro gjorda på en sådan tidpunkt, att man själv nu säger, att de icke stå längre. Trots detta kommer man icke med en plan till ökat anslag utan vill hava bygget i gång, och sedan får riksdagen betala de ökade kostnader, som följa.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Efter av herr talmannen givna propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifalla i stället till den vid punkten fogade reservationen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 50.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 51 och 52.

Lades till handlingarna.

Punkten 53.

Kammaren biföll vad utskottet hemställt.

Ang. artilleri-
ammunition
för kust-
fästningarna.

Punkten 54, angående anslag till anskaffning av artilleriammunition för kustfästningarna.

Med biträdande av Kungl. Maj:ts uti punkten 56 av förevarande huvudtitel därom gjorda framställning hemställde utskottet, att riksdagen måtte av det utav 1918 års lagtima riksdag till anskaffning av artilleriammunition för kustfästningarna beviljade reservationsanslaget av 250,000 kronor på extra stat för år 1920 anvisa återstående, ännu icke anvisade beloppet, 125,000 kronor.

Vid punkten fanns emellertid fogad reservation av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Anderson* i Råstock, *Waldén*, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka hemställt, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen bifallas.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr *Hansson* i Stockholm: Jag skall inskränka mig till att kort och gott yrka bifall till den vid punkten antecknade reserva-

tionen, som utmynnar i ett avslagsyrkande på det av Kungl. Maj:t begärda anslaget. Jag vill endast därtill foga, att hela frågan om våra kustbefästningar för närvarande är under revision, och det synes mig under sådana omständigheter vara en lämplig anledning att här göra en besparing i ammunitionsanslaget.

Ang. artilleri-
ammunition
för kust-
fästningarna.
(Forts.)

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Herr talman! Jag skall icke uppehålla kammarens tid utan endast be att få säga några få ord. Vad det här gäller, är 15-cmrs kanoner, vartill riksdagen har beviljat medel, och som i huvudsak äro färdiga. Möjligen kan det vara någon enda pjäs, som icke är fullt färdig. Dessa stå nu utan ammunition, och detta belopp på 25,000 kr. avser att giva krut och kulor till pjäser, som redan existera, och att göra dem användbara. Det är det väsentliga i denna punkt.

Herr Lindvall: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till den föreliggande punkten.

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Jag vill gent emot herr sjöministern anmärka, att, om vi skola handla ur den synpunkten, att om man nödvändigtvis skall anskaffa ammunition till de pjäser, som eventuellt finnas, kan man komma in i en mycket omfattande ammunitionsanskaffning. Frågan är väl, om det är nödvändigt just nu att anskaffa denna ammunition. Jag för min del håller för troligt, att det icke är nödvändigt, och anser det lämpligt att i en sådan sak avvakta en allmän revision av planen för våra kustbefästningar.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 54 av utskottets förevarande utlåtande nr 5 A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets hemställan, bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Voteringen utvisade 37 ja, men 46 nej, vadan kammaren med avslag å utskottets hemställan bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Ang. ändring
av vissa kust-
fästningarna
tillhörande
kanoner till
luftkanoner.

Punkten 55, angående anslag till ändring av vissa kustfästningarna tillhörande kanoner till luftkanoner.

Uti en inom första kammaren väckt motion, nr 41, hade herr *Wrangel* bland annat föreslagit, att riksdagen ville besluta att av det utav 1918 års lagtima riksdag till ändring av vissa kustfästningarna tillhörande kanoner till luftkanoner beviljade anslaget av 214,900 kronor på extra stat för år 1920 såsom reservationsanslag anvisa återstående, ännu icke anvisade beloppet, 107,450 kronor.

Utskottet hemställde, att förevarande motion, i vad densamma avsåge anvisande av medel för omförmälda ändamål, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Wrangel* och *Lübeck*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till herr *Wrangels* uti ovanberörda motion gjorda framställning i ämnet.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid;

Herr *Lübeck*: Herr talman! Detta är en av de punkter, för vilka jag nyss angav allmänna skäl till min reservation. De luftkanoner, som det här gäller, har kammaren beslutat låta iordningställa genom anslag på 1918 års tilläggsstat och på extra stat för år 1919. Syftet med dessa kanoner är att driva flygare upp på större höjd, där deras ödeläggande arbete kan bliva verkningslöst eller åtminstone mindre verkningsfullt. Såvitt jag kan finna, saknas varje skäl att uppskjuta beviljandet av det återstående anslaget på denna punkt. Utskottet har därvid endast kunna anföra, att, som departementschefen meddelat, endast vissa förberedande åtgärder hittills vidtagits, varför enligt utskottets mening borde tills vidare med ytterligare anvisning anstå. Jag kan icke alls förstå detta skäl, då ju, om de förberedande åtgärderna hava vidtagits, det väl icke möter något som helst hinder att under år 1920, då anslaget återstod skulle utgå, färdigställa vad man med dessa förberedande åtgärder har åsyftat. Om Kungl. Maj:t förra året var på det klara med behovet av detta anslag, lär det väl i år föreligga stora skäl att se till, att man under år 1920 kan fullborda vad man sålunda påbörjat.

Jag skall be att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Söderhielm*: Herr talman! Jag delar fullkomligt motionärens uppfattning om behovet av de föreslagna anordningarna, och jag kan i alla delar ansluta mig till herr *Lübeck*, då han framhåller, att man behöver så snart som möjligt fylla det behov, som här föreligger. Emellertid har utskottet ansett, att då Kungl. Maj:t redan har till sitt förfogande 100,000 kronor som anvisats, men ännu ej tagits i anspråk, så kan man undvika att för denna gång bevilja något vidare anslag. Utskottet har naturligtvis därvid förutsatt, att dessa medel skola med snaraste också komma till användning för sitt ändamål.

På grund härav ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. ändring
av vissa kust-
fästningarnas
tillhörande
kanoner till
luftkanoner.
(Forts.)

Herr Lübeck: Ja, jag har av detta icke fått någon som helst förklaring, varför dessa medel äro oanvända i denna stund, men även om jag godtager den förklaringen, att man har haft så pass mycket förberedelser att vidtaga för denna saks skull, att man ej hunnit använda de medel, som funnits till förfogande, kvarstår dock obesvarad min fråga, varför man icke skulle för år 1920 bevilja det återstående beloppet, enär det väl bör vara möjligt att under år 1920 hinna göra färdigt vad man i två år förberett.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten avgivna reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 56, angående anslag till provisoriska anordningar för spärr- och strandbestyckning i Vaxholms fästning.

Ang spärr-
och strand-
bestyckning i
Vaxholms
fästning.

I anslutning till vad herr *Wrangel* uti sin i nästföregående punkt omförmälda, inom första kammaren väckta motion nr 41 jämväl föreslagit riksdagen, hemställde utskottet, att riksdagen måtte av det utav 1918 års lagtima riksdag till provisoriska anordningar för spärr- och strandbestyckning i Vaxholms fästning beviljade anslaget av 195,950 kronor på extra stat för år 1920 såsom reservationsanslag anvisa återstående, ännu icke anvisade beloppet, 97,975 kronor.

Vid punkten var emellertid fogad reservation av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Olofsson*, *Anderson* i Råstock, *Jönsson* i Revinge, *Waldén*, *Bengtsson* i Norup, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att herr *Wrangel*s förevarande motion nr 41, i vad densamma avsåge anvisande av medel för provisoriska anordningar för spärr- och strandbestyckning i Vaxholms fästning, icke måtte av riksdagen bifallas.

Sedan punkten föredragits yttrade:

Herr *Jönsson* i Revinge: Herr talman! I den här punkten har ju, som av betänkanDET framgår, utskottet velat vara mera konungsligt än konungen själv, ity att utskottet tillstyrkt herr *Wrangel*s motion om anvisande av medel för provisoriska anordningar för spärr- och strandbestyckning i Vaxholms fästning.

Nu är det ju så, att detta anslag beviljades redan förra året, men Kungl. Maj:t har av statsfinansiella skäl ansett, att med de här anordningarna kunde tills vidare anstå. Nu är jag övertygad om, att faran icke är så betänkelig, för tillfället åtminstone, att man icke mycket väl kan göra denna besparing, i all synnerhet, som vi i dag hört av herr *Thore*, att det är ett välbekant faktum, att den svenska flottan är ensam herre i Östersjön. Och då kan man väl

Ang. spärr-
och strand
bestyckning i
Vaxholms
fästning.
(Ports.)

antaga, att den förmår att skydda inloppet till Stockholm, så att man icke behöver vidtaga dessa särskilda och för närvarande ganska dyrbara åtgärder.

Jag yrkar således bifall till reservationen.

Herr Söderhielm: Herr talman, mina herrar! De åtgärder, som det här är fråga om, äro av hemlig natur, så att jag kan icke närmare ingå på, vad det gäller. Men de äro i alla fall ett nödvändigt led i åtgärder, som behöva vidtagas för att skydda huvudstaden, och utskottet har därför ansett, att man icke utan fara kan uppskjuta dem. Icke heller föreligger i denna punkt någon fara för att föregripa en kommande utredning. Huru denna än kan komma att utfalla, synes mig uppenbart, att vi måste vidtaga åtgärder för att förhindra, att första bästa fientliga eskader, vilken nation den än må tillhöra, lägges sig utanför skären och bombarderar huvudstaden.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes av herr Söderhielm, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren, med avslag å statsutskottets hemställan i punkten 56 av utskottets förevarande utlåtande nr 5 A, bifaller den vid punkten fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utföll med 58 ja mot 18 nej; och hade kammaren alltså med avslag å utskottets hemställan bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Som tiden var långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare handläggningen av ifrågavarande utlåtande jämte behandlingen av övriga på föredragningslistan förekommande ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.13 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 21 mars.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på middagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr statsrådet *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 182, angående omorganisation av försäkringsinspektionen m. m.;

nr 278, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 54 och 56 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862;

nr 300, angående anslag till arbetslöshetens bekämpande; och

nr 303, angående förhöjning av det ordinarie reservationsanslaget till arvoden åt extra länsnotarier m. m.

Nämnda propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 2.

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning statsutskottets utlåtande, nr 5 A, angående regleringen av utgifterna under riksstatsens för år 1920 femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförsvarsdepartementet.

Punkten 57, angående anslag för luftförsvar av Karlskrona varv och fästning.

*Ang.
luftförsvar i
Karlskrona.*

I enlighet med vad Kungl. Maj:t föreslagit under punkten 59 av förevarande huvudtitel hemställde utskottet, att riksdagen måtte för luftförsvar av Karlskrona varv och fästning bevilja ett reservationsanslag av 54,000 kronor och därav på extra stat för år 1920 anvisa ett belopp av 27,000 kronor.

Vid punkten var emellertid fogad reservation av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Waldén*, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka yrkat, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen bifallas.

Ang.
luftförsvaret i
Karlskrona.
(Forts.)

Punkten föredrogs. Därefter yttrade:

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Enligt statsverkspropositionen har marinförvaltningen begärt ett anslag av 408,000 kronor för möjliggörande av användning för Karlskrona varvs luftförsvär av redan befintliga eller under beställning varande luftkanoner. Anmodad att inkomma med billigare kostnadsförslag, har marinförvaltningen begärt 167,000 kronor. Departementschefen har nu nedprutat anslaget till 54,000 kronor för närvarande.

Det förefaller mig sålunda, som om det belopp, man här skulle bevilja, endast utgör inledningen till ett företag med mera omfattande kostnader. Då enligt min mening detta anslag tillhör dem, beträffande vilka jag förut anfört, att de lämpligen böra uppskjutas i avvaktan på försvarsrevisionens resultat, ber jag att få yrka bifall till den reservation, i vilken anslaget avstyrkes.

Herr Söderhielm: Herr talman! Då det här ifrågavarande anslaget avser komplettering av redan vidtagna anordningar, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Herr talman! Jag är litet tveksam om, huruvida man över huvud bör yttra sig i frågan, när vid behandlingen av denna huvudtitel endast kanske en fjärdedel av kammarens ledamöter äro närvarande, och besluten givetvis måste bli fullständigt missvisande med hänsyn till vad som är kammarens verkliga mening.

Jag vill dock vid denna punkt anföra, att det belopp, som här begärts, avser att man skall kunna använda de fyra pjäser, som på grund av riksdagens beslut äro tillverkade, jämte två pjäser från Claes Uggla. Man avser endast att för penningarna anordna uppställningsplats, så att de pjäser, som finnas, över huvud taget skola kunna få någon användning. Ett belopp av 12,000 kronor är avsett för själva uppställningsplatsen, resten för avståndsmätare och kikare. Således, är det meningen, att dessa pjäser skola kunna bli använda, bör här ifrågavarande belopp anvisas, i annat fall icke. Så står frågan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen framställda propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten fogade reservationen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 58.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 59, angående anslag till permanenta mineringar vid kustfästningarna.

*Ang.
permanent
mineringar
vid kust-
fästningarna.*

Med tillstyrkande av bifall till vad Kungl. Maj:t föreslagit under punkten 61 av förevarande huvudtitel hemställde utskottet, att riksdagen måtte för permanenta mineringar vid kustfästningarna bevilja ett reservationsanslag av 100,500 kronor och därav på extra stat för år 1920 anvisa ett belopp av 50,250 kronor.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Eriksson* i Grängesberg, *Waldén*, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka föreslagit, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen bifallas.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Herr *Hansson* i Stockholm: Herr talman! Jag har tidigare vid ett par punkter hänvisat till att det försiggår en utredning rörande våra kustbefästningar. Det förefaller mig, som om av samma skäl, som jag därvidlag anförde, och i konsekvens med vad kammaren på ett par andra punkter beslutat, kammaren borde avslå det här begärda anslaget.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag å utskottets förslag och bifall till den av herr *Bernhard Eriksson* m. fl. avgivna reservationen.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet, herr statsrådet *Palmstierna*: Herr talman! Denna fråga ligger på samma sätt som den, varom kammaren nyss i en föregående punkt fattat beslut. Det är nämligen så, att det för här ifrågakvarande mineringar finnes ett antal plåtstommar till minor men icke något krut till dem. Det är här alltså fråga om krutet.

Jag hemställer, att kammaren ville göra det möjligt att kunna använda dessa minor.

Herr *Söderhielm*: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr *Hansson* i Stockholm, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 59 av utskottets förevarande utlåtande nr 5 A, röstar

Ja;

Ang.
permanenta
mineringar
vid kust-
fästningarna.
(Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställen, bifallit den vid punkten avgivna reservationen.

Omröstningen utföll med 18 ja, men 31 nej; och hade kammaren alltså med avslag å utskottets hemställen bifallit den vid punkten avgivna reservationen.

Punkterna 60—62.

Kammaren biföll utskottets i dessa punkter gjorda framställningar.

Ang. materiel
och skjut-
försök vid
marinen.

Punkten 63, angående anslag till materiel och skjutförsök vid marinen.

Uti en inom första kammaren väckt motion, nr 42, hade herrar *Wrangel* och *H. K. Ericson* föreslagit, att riksdagen måtte för materiel och skjutförsök vid marinen å extra stat bevilja ett belopp av 100,000 kronor, och därav anvisa hälften å tilläggsstat för år 1919, samt återstoden å extra stat för år 1920.

Utskottet hemställde, att förevarande motion, i vad den avsåge anslag för år 1920, icke måtte av riksdagen bifallas.

Vid denna punkt hade emellertid reservation avgivits av herrar *J. Nilsson*, *Bergqvist*, *Wrangel*, *Widell*, *Hallin*, *Rooth*, *Stålberg*, *Erlansson*, *Jönsson* i Slätåker, *Lübeck* och *Söderhielm*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motion för materiel och skjutförsök vid marinen å extra stat för år 1920 bevilja ett reservationsanslag av 75,000 kronor.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr *Söderhielm*: Då vi i så ringa grad som skett haft tillfälle att följa med den tekniska utveckling, som under kriget ägt rum i utlandet, är det av största vikt, att de militära myndigheterna här hemma genom försök bilda sig en uppfattning om, vilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas med de utomlands utexperimenterade typerna, så att dessa typer lämpligen kunna avpassas efter våra förhållanden. Utan att sådana skjutförsök, som här avses, äga rum, kommer den blivande försvarsutredningen att i viktiga avseenden helt och hållet få döma i blindo.

På den grunden, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Hansson* i Stockholm: Kungl. Maj:t har icke ansett sig böra för ändamål, som i denna punkt avses, begära något an-

slag från riksdagen. Det förefaller mig synnerligen betänkligt, att en kammare så decimerad som denna skulle på motionärens framställning här besluta ett större anslag. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. materiel
och skjutförsök vid
marinen.
(Forts.)

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten avgivna reservationen, biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 64—68.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 69, angående anslag till vissa hyresavgifter.

Ang. vissa
hyresavgifter.

Uti punkten 73 av förevarande huvudtitel hade Kungl. Maj:tt föreslagit riksdagen att till bestridande av vissa hyresutgifter under femte huvudtiteln på extra stat för år 1920 bevilja ett förslagsanslag, högst 58,600 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte till bestridande av ifrågavarande hyresutgifter på extra stat för år 1920 bevilja ett förslagsanslag, högst, 58,000 kronor.

Vid punkten var fogad reservation av herrar *Olofsson Anderson* i Råstock, *Jönsson* i Revinge, *Waldén, Bengtsson* i Norup, *Hansson* i Stockholm och *Jansson* i Falun, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte för omförmälda ändamål på extra stat för år 1920 bevilja ett förslagsanslag, högst, 57,000 kronor.

Punkten föredrogs, varpå

Herr Hansson i Stockholm yttrade: Herra talman! Det anslag som det nu gäller, upptager ett flertal poster hyresbidrag till olika föreningar. Vi hade anledning att behandla en begäran om utökning av detta anslag senast i fjol, då från marinens varvsarbetare hade inkommit framställning om hyresbidrag. Vid detta tillfälle uttalades inom statsutskottet mycket starka betänkligheter mot ett fortgående på den vägen att bevilja hyresbidrag till föreningar. Utskottet erinrar härom i sitt utlåtande och säger: »I samband med beviljande av detta anslag för år 1919 uttalade riksdagen, att, därest framställning om liknande bidrag från andra sammanslutningar än de då förevarande skulle komma att göras, sådan framställning borde av riksdagen bifallas, endast där särskilt tungt vägande skäl därför kunde anses föreligga.»

Förutsättningen för riksdagens fortgående på denna väg är sålunda, att särskilt tungt vägande skäl kunna anföras. Något sådant skäl har icke här anförts. Den förening, som nu begärt hyresbidrag, är ingen nybildad förening. Den bildades redan 1887

*Ang. vissa
hyresutgifter.
(Forts.)*

och det har icke från föreningens sida anförts några tungt vägnade skäl, som kunna motivera, att riksdagen gör avsteg från den betänksamhet mot dylika anslag, som den hyste i fjol. Reservanterna hava därför ansett, att det nya anslaget på 1,000 kronor till underofficerssällskapet i Stockholm icke bör beviljas. Jag vill i detta sammanhang erinra därom, att under fjärde huvudtiteln samma sällskap begärt ett hyresbidrag av 1,500 kronor.

Reservanterna hava ansett, att detta förslag icke bör bifallas och yrkat, att det förslagsanslag, som begärts, måtte sättas till 57,000 kronor; utskottets siffra är 58,000 kronor. Nedprutningen i Kungl. Maj:ts förslag av 600 kronor kommer sig därutav, att under officerskorpralssällskapet i Karlskrona upphört; man har därför ansett, att de 600 kronor, som utgått till denna förening i hyresbidrag, kunna inbesparas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Vidare anförde:

Herr Leander: Herr talman! Vad underofficerskorpralssällskapet i Karlskrona beträffar, så är det visserligen sant, att det upphört, sedan riksdagen förra året fattade beslut, om att dessa korpraler skulle uppflyttas till underofficerare. Men den lokal, som de haft under en längre följd av år, ha de ännu kvar och, fastän de erhållit ny titel, behöva de den för att komma tillsammans för överläggningar om gemensamma angelägenheter. Det är alltså icke här egentligen fråga om försvaret, som ju flera av herrarna icke tyckas vilja tillmäta någon större betydelse, utan det är fråga om dessa personers kulturella strävanden. Jag kan själv vitsorda, att man på deras sammankomster behandlar idel nyttiga saker, diskussioner om varjehanda fragor m. m. För övrigt har man sällskapsspel och dylikt, och naturligtvis behöva de som andra människor dylika förströelser. Som bekant är deras ekonomi icke så överdrivet god, att de icke kunna behöva litet hjälp till hyra för den lokal, där de kunna samlas.

Huru det förhåller sig här i Stockholm, kan jag icke säga, men jag antager, att det behov att äga en lokal, som föreligger för underofficerskåren i Karlskrona, föreligger också här.

Jag vill ännu en gång trycka på, att här är det icke fråga om exercis och sådant, som herrarna icke tycka om, utan om diskussioner och liknande saker, som ju herrarna själva ha nöje av, och på grund därav ber jag, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

De här 600 kronorna, varmed utskottet nedprutat anslaget till hyresbidrag beträffande de nybliva underofficerarna i Karlskrona, är väl ändå icke en så förfärligt stor summa, att riksdagen eller denna kammare skulle behöva rygga tillbaka för att bevilja den.

Jag ber, som sagt, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Söderhielm. Herr talman! Det är här fråga om två saker. I den ena av dessa frågor, som rör underofficerskorprals-sällskapet i Karlskrona, har utskottet ställt sig på den ståndpunkten, att när detta sällskap är upplöst, så föreligger icke något skäl att överflytta något av detta anslag åt annat hall, utan bör detsamma, såsom ej längre behöfligt, rimligtvis indragas.

Ang. vissa
hyresutgifter.
(Forts.)

Beträffande den andra punkten om underofficerssällskapet här i Stockholm ha reservanterna sagt, att endast tungt vägande skäl skulle kunna föranleda beviljandet av ett sådant anslag, och för sin del ha reservanterna icke ansett, att sådana skäl föreligga. Jag ser saken annorlunda och anser, att det verkligen finnes ganska tungt vägande skäl att bevilja dessa 1,000 kronor som det här gäller.

Först och främst tycker jag, att rättvisan talar för att det begärda hyresbidraget beviljas. Förra årets lagtima riksdag beviljade ju ett anslag till hyresbidrag åt varvsarbetare här i Stockholm. Jag tillhörde dem, som då röstade mot detta anslag, och jag gjorde det huvudsakligen med hänsyn till de konsekvenser, som dess beviljande skulle medföra. Denna kammare hade emellertid då en annan uppfattning, och trots de uttalade betänkligheterna mot anslaget beviljande anslogs till varvsarbetarnas sällskap hyresbidrag, fastän myndigheterna, varvets chef, hade avstyrkt deras ansökan.

Nu kommer hela Sveriges underofficerskår och begär motsvarande understöd. Ty det är att märka, att det här icke är fråga om en lokal organisation utan om en organisation, som är avsedd att omfatta hela rikets underofficerare. Jag har med mig stadgarna för detta sällskap, i vilka det heter:

»Sällskapet har, enligt dess stadgar, till ändamål: att närmare förena underofficerare med vederlikar vid armén och marinen, bereda en gemensam samlingsplats, där föredrag och tankeutbyte kunna äga rum, sprida trevnad och ökade insikter bland dess medlemmar ävensom att astadkomma ett sannt och fullt broderligt kamratskap, att bereda begravningshjälp vid medlems dödsfall, samt att lämna tillfälligt understöd åt behövande medlemmar samt änkor och barn efter avlidna medlemmar i mån av kassans tillgångar».

Det är sålunda ett sällskap med mycket allvarliga syften, som i och för sig kunna vara värda understöd. Härtill kommer, att detta sällskap visserligen, som herr Hansson anmärkte, är gammalt och först nu kommer med framställning om understöd, men jag har här i min hand en tablå över sällskapets utveckling, som visar, att sällskapet bildades 1887 och hade då 128 medlemmar, men att det i närvarande stund — siffrorna äro från februari — räknar icke mindre än 1,025 medlemmar, och dessa medlemmar tillhöra icke uteslutande Stockholmskårerne utan fördela sig på ett 30-tal olika arméns och marinens kårer.

Det synes mig sålunda finnas mycket goda skäl att bevilja

Ang. vissa
hyresulgifter.
(Forts.)

det begärda anslaget, och ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet herr statsrådet Palmstierna: Herr talman! Det är några småsaker, som reservanterna hängt upp sig på beträffande denna huvudtitel, men jag får verkligen säga, att det här är en så pass liten fråga, att man nästan undrar, varför det ärade utskottet har velat splittra sig på olika linjer beträffande denna sak: vi ha Kungl. Maj:ts linje, utskottsmajoritetens linje och reservanternas linje. Mig förefaller det, att saken ligger så, att kammaren gärna kunde taga Kungl. Maj:ts proposition.

Det är, som herr Söderhielm nyss talade om, fråga om dels sjöunderofficerssällskapet i Karlskrona och dels underofficerssällskapet i Stockholm. Förstnämnda sällskap räknar numera bland sina medlemmar även underofficerskorpraler av tredje graden. De tillhöra samma sällskap med två lokaler, men det förefaller mig, som om behovet vore detsamma. Vad därefter underofficerssällskapet i Stockholm beträffar, har ju herr Söderhielm förekommit mig genom att läsa upp vad stadgarna innehålla om sällskapets syfte, som ju är utomordentligt godt.

Jag har resonerat i denna fråga på det sättet, att man bör försöka att genom små vänligheter och litet tillmötesgående, där det icke har någon större betydelse, tillkännagiva sin uppriktiga vilja att förfara på ett humant och hyggligt sätt mot de underordnade. De är i själva verket så — förefaller det mig — som riksdagen borde betrakta denna sak. Det gäller icke här att nu knäcka någon principfråga. Den är redan tidigare knäckt, och det kan näppeligen föra med sig några konsekvenser, om vi nu lämna detta hyresbidrag, liksom vi givit sådant bidrag åt andra underofficerssällskap. Jag vill också påpeka, att officerarna åtnjuta bidrag av denna art, och då kan det väl vara lämpligt, att även dessa underofficerare få sådant.

Jag vill hoppas, att kammaren låter en så pass obetydlig sak som denna passera, då man genom detta lilla anslag kan göra en god gärning. Det skulle komma att väcka besvikelse hos den stora underofficerskåren i landet, om icke detta lilla anslag bifölles.

Herr Hansson i Stockholm: Det må tillåtas mig betvivla att det kommer att ha någon inverkan på underofficerarnas känslor, om detta anslag beviljas eller icke. Det förefaller mig, som om denna framställning om hyresbidrag framkommit uteslutande av det skälet, att andra sammanslutningar fått sådant anslag. Det har icke anförts något särskilt skäl, varför man nu år 1919 skulle bevilja hyresbidrag till en år 1887 bildad förening. När här talas om att det är en sammanslutning av hela Sveriges underofficerskårer, vill jag erinra om, vad som står i statsverkspropositionen,

där det meddelas, att sällskapet har medlemmar »huvudsakligast från Stockholm eller i dess närhet förlagda delar av krigsmakten».

Ang. vissa
hyresutgifter.
(Forts.)

Det är sant, att detta är ett ringa belopp, men det är också sant, att ju flera sådana belopp vi bevilja, ju flera komma att begäras, och om vi icke någon gång säga nej, kommer detta anslag till hyresbidrag åt olika sällskap att svälla ut, så att vi till sist bli tvungna att med ett radikalt grepp stryka hela anslaget. Enligt min mening blir det också till slut den enda riktiga vägen att stryka alla dessa hyresbidrag.

Bättre än dessa vänligheter med hyresbidrag är naturligtvis, att man avlönar arméns och flottans folk så, att de själva ha råd att betala sina lokalhyror, och detta har jag ingenting emot, ty jag tycker, att allt folk skall ha bra betalt, även militärer.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till den vid punkten fogade reservationen samt 3:o) bifall till Kungl. Maj:ts förslag i ämnet; och fann herr talmannen den under 2:o) upptagna propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Leander, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 3:o) angivna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller den vid punkten 69 av statsutskottets förevarande utlåtande nr 5 A avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Voteringen utvisade 22 ja, men 33 nej, vadan kammaren bifallit Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Punkten 70.

Lades till handlingarna.

Punkterna 71—75.

Utskottets i nämnda punkter gjorda framställningar blevo av kammaren bifallna.

Punkten 76.

Lades till handlingarna.

Ang. nautisk-
meteorologiska
byrån.

Vid härpå skedd föredragning av *punkten 77*, angående anslaget till nautisk-meteorologiska byrån, yttrade:

Herr Leander: Herr talman! Innan kammaren avslutar behandlingen av denna huvudtitel, skall jag be att i herr statsradets och chefens för sjöförvarsdepartementet benägna åtanke få bringa några sjuka korpraler i Karlskrona.

Dessa korpraler hava åsamkat sig sin sjukdom — i allmänhet tuberkulos — under det de tjänat Kungl. Maj:t och kronan. De ha i regeln börjat såsom skeppsgossar och ha nu varit i tjänst 10, 15, 20 år. De flesta av dem äro familjefäder. Nu äro de dock icke sämre, än att de kunna i land sköta de göromål, som åläggas dem. Emellertid ha de fatt en vink om, att flottan icke längre är i behov av deras tjänster, utan att de till hösten nödgas lämna tjänsten; de få då av-ked. Det är ju icke underligt, om de äro bekymrade för sin framtid. De ha visserligen en liten ersättning att vänta från riks försäkringsanstalten, men denna är icke så stor, att de därpå kunna försörja sig själva och sina familjer. Det är därför som sagt icke underligt, att de nu med stora bekymmer se framtiden an under den tid, de ha kvar att leva, som kanske icke blir så lång. Det vore önskligt — och detta är också deras innerliga bön — att de måtte få stanna kvar i tjänsten så länge som möjligt, det vill säga, så länge de äro i stand att utföra något arbete. Detta är en så rimlig begäran, att man med den kännedom man har om herr sjöministerns goda hjärta kan vara förvissad om, att han skall göra allt vad han kan, för att deras önskemål skall gå i uppfyllelse.

Det är endast detta, herr talman, som jag nu velat bringa i herr sjöministerns åtanke.

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna. Jag kan försäkra herr Leander, att man naturligtvis kommer att förfara med största varsamhet i dessa fall, av vilka flera äro av ömmande beskaffenhet. Jag kan nämna detta så mycket hellre, som ärendet redan varit föremål för prövning inom departementet. Jag torde kanske icke böra föregripa den prövningen genom att tillkännagiva, i vad riktning beslutet kommer att gå, men jag tror, att herr Leander kan vara övertygad om, att man kommer att taga på hela denna fråga med all den varsamhet, som den är värd.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 78—81.

Kammaren biföll vad utskottet föreslagit.

Punkterna 82—85.

Lades till handlingarna.

Punkterna 86 och 87.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 3.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget statsutskottets utlåtande, nr 5 B, angående regleringen av utgifterna under tilläggsstatens för år 1919 femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförvarsdepartementet.

Punkterna 1—8.

Utskottets framställningar biföllos av kammaren.

Härpå föredrogs *punkten 9*, angående anslag till följd av uppskjutande av arbetena å byggnader för förläggning i Hemsö fästning. Därvid yttrade:

Ang. vissa byggnadsarbeten i Hemsö fästning.

Chefen för sjöförvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Som kammarens ledamöter finna, ligger denna fråga så, att ett enhälligt statsutskott avstyrkt fortsatt bygge på kasernerna uppe i Hemsö. Icke förty begär jag ordet för att åtminstone till kammarens protokoll anföra några synpunkter och en reservation.

Det förefaller mig, som om det ärade statsutskottet resonerat ungefär så här: Försvarskommissionen har avstyrkt fortsättning av åtskilliga kasernbyggen, följaktligen skall även detta kasernbygge avstanna, alltså avslag på Kungl. Maj:ts proposition i frågan. Emellertid tror jag icke, att man bör behandla dessa frågor fullt så schematiskt, utan det gäller nog att undersöka varje fall. Och om man undersöker här föreliggande fall, har man anledning att ifrågasätta, huruvida det tillvägagångssätt, som statsutskottet här förordar, är klokt och riktigt. När man avbryter ett bygge, blir under alla förhållanden resultatet det, att åtskilliga omkostnader omedelbart följa på detta avbrytande med hänsyn dels till att arbetarna möjligen en viss tid utan att arbeta få ha sin ersättning och dels till att ett visst anslag måste lämnas för att materialet icke skall förstöras. I detta fall har statsutskottet anvisat 50,000 kronor för sådant ändamål. Vidare kan det uppkomma ersättningskrav från entreprenörer av olika slag, vilket också kan förorsaka kostnader, då man stoppar ett bygge.

Vad nu förevarande fall beträffar, så har statsutskottet icke tänkt på, av handlingarna att döma, att här kan uppkomma ersättningskrav på grund av att vissa entreprenörer ha avtal träffade med kronan. Jag vet, att rörledningsentreprenören och en elektrisk firma komma med framställningar om ersättning, därest arbetet avbrytes. Jag vill nu helt naturligt icke tillkännagiva, huruvida en sådan framställning skall bifallas eller avslås, men jag vill i

Ang. vissa
byggnads-
arbeten i
Hemsö
fästning.
(Forts.)

alla fall här uttala, att den möjligheten förefinnes, att utöver de 50,000 kronorna ersättningsanspråk kunna komma att framställas.

Nu må därmed vara hur som helst, så ställer sig praktiskt taget frågan på följande sätt: Vilket blir dyrast, att fullfölja arbetet eller att avbryta arbetet, även i fall det icke är meningen att någon militär skall förläggas dit? Det är således en praktisk fråga att avgöra, och för min del har jag stannat vid, att det vore klokare att fullfölja arbetena, och jag skall angiva skälen härför. Uppå i Härnösand är det särskilt stort behov för åtskilliga offentliga anstalter att få utrymmen, och därest kasernen skulle göras färdig, är det högst obetydliga ändringar, som skulle behöva ske för att göra den lämplig för något annat ändamål, och dessa ändringar, som då skulle ske, bleve naturligtvis billigare än att nu avbryta arbetena och kasta ut en hel del penningar och sedan eventuellt fortsätta arbetena. De offentliga anstalter, som skulle kunna behöva utrymme och använda dessa lokaler, äro, såsom jag ser det, först och främst navigationsskolan. Navigationsskolan behöver en väsentlig del av de lokaler, som här finnas, och man skulle icke för detta ändamål behöva göra några mera betydande ändringar, såvida jag kan bedöma saken. Vidare hava vi såväl länsstyrelsen som även åtskilliga andra offentliga anstalter däruppe, som säkerligen med glädje skulle se, om de finge disponera expeditionlokalerna i detta hus, som är synnerligen välbeläget i Härnösand.

Vad beträffar matsalsbyggnaden, så lämpar den sig alldeles särskilt såväl för badhus som för tvättinrättning, och den stomme, som där göres färdig, kan sedermera mycket lätt apteras för ett sådant ändamål.

Följaktligen står man här inför den praktiska frågan: Vilket blir dyrast, att fullfölja bygget eller icke, och för min del har jag utgått från, att det blir billigare för staten, om bygget fullföljes.

Nu kan man anföra mot mig det argumentet, att det är särskilt dyrt att bygga just nu. Härtill svarar jag, att vi nu gå mot fallande konjunkturen och det blir billigare, men härtill kommer, att detta arbete på min tillskyndan bedrivits med en mycket liten arbetarestyrka, just med anledning av, att det är dyrt, men dock så, att man utfört ett ekonomiskt arbete, så att den maskinella utrustningen väl användes. Följaktligen har man, så mycket över huvud taget är möjligt, begränsat den olägenheten.

Jag vågar såsom slutresultat av vad jag anfört säga, att jag skulle tro, att även om man utgår från, att det icke alls skall bli någon militärförläggning i denna kasern, så kommer det dock att vara klokast att fullfölja bygget, i varje fall tills det blir i det närmaste färdigt.

Statsuskottet har avstyrkt saken enhälligt och har ju haft sina skäl. Man får här väga skäl mot skäl, vilket som är mest praktiskt, men enligt min åsikt kommer framtiden att visa, att

det vore det klokaste att fortsätta bygget och att kronan eljest i onödan får kasta ut pengar.

*Ang. vissa
byggnads-
arbeten i
Hemsö
fästning.
(Forts.)*

Herr Hansson i Stockholm: Detta ärende har varit föremål för mycket noggrann prövning inom statsutskottets första avdelning, och avdelningen har låtit tillkalla från vederbörande myndighet en särskild person att giva en muntlig framställning angående byggnadsarbetets läge och hur ett uppskov med detta byggnadsarbete skulle komma att verka. Resultatet av dessa upplysningar och utskottets ytterligare prövning har blivit, att utskottet ansett, att med byggnadsarbetet bör tillsvidare anstå.

Den summa, som av Kungl. Maj:t begäres, uppgår till icke mindre än 550,000 kronor, representerande merkostnader. Det är troligt, att de militära förläggningar, för vilka dessa byggnader skulle tjäna såsom kaserner, icke komma till stånd. Man kan sålunda utgå ifrån att dessa byggnader, om de uppföras, icke bli använda för sitt ursprungliga ändamål. Vad som i synnerhet överraskade mig, när jag tog del av den kungl. propositionen, var emellertid att i den kostnadssumma, som här har begärts, även beräknats anslag för uppförande av det exercishus, som marinförvaltningen anser böra tillsvidare anstå.

Emellertid har icke statsutskottet utgått ifrån, att man skulle genom ett stoppande av detta bygge åsamka statsverket någon särskild förlust. Det belopp av 50,000 kronor, som här föreslås av statsutskottet, avser kostnader för fullföljande av byggnadsarbetet så långt, att byggnaderna icke förfaras under den tid man avvaktar ett beslut om deras slutliga användning. Det har bländ annat meddelats, att ännu icke fönster ha insatts, och det är naturligtvis av vikt för att bevara vad som redan är uppbyggt, att sådana smärre åtgärder vidtagas. Det är utskottets avsikt att inom ramen av dessa 50,000 kronor sådana arbeten skola kunna fullföljas, så att man får bygget i sådant skick, att det kommer att bli skyddat mot förstörelse. Sedan kan man, när det har blivit bestämt, till vilket ändamål detta bygge skall användas, fortsätta arbetet och inreda byggnaderna från början för det ändamål, som bestämmes. Det förefaller mig, som om detta vore en betydligt bättre ordning än att nu inreda den för ett ändamål och sedan besluta disponera den för ett annat och göra om inredningen. Det är dock icke möjligt att nu avgöra, för vilket ändamål byggnaderna skola kunna komma att användas, och beträffande de funderingar, som herr statsrådet här har haft rörande dessa nya ändamål, upplyses ingenting i statsverkspropositionen.

Emellertid gjorde herr statsrådet här gällande, att det också skulle kunna bli fråga om, att vissa entreprenörer skulle komma med anspråk på ersättning på grund av byggnadsarbetets stoppande. Det har upplysts på statsutskottets första avdelning, att kostnaderna för de arbeten, som äro bortkontrakterade, äro beräknade inom ramen av det gamla anslaget, och att sålunda det begärda anslaget till merkostnader icke avse sådana arbeten, som äro kon-

Ang. vissa
byggnads-
arbeten i
Hemsö
fästning.
(Forts.)

trakterade. Det har varit utskottets avsikt, att dessa kontrakterade arbeten skola fullföljas, men det har för deras fullföljande icke behövts några nya anslag. Det förefaller mig sålunda, som om det icke skulle föreligga någon som helst risk för, att staten skulle få över sig ersättningsanspråk, föranledda av ett beslut enligt utskottets förslag.

För utskottet har varit avgörande, att man redan nu kan beräkna, att dessa byggnader icke komma att användas för det ändamål, varför de ursprungligen avsetts. Det har då synts utskottet synnerligen välbetänt att fullfölja bygget endast i den mån, som det är nödvändigt, för att vad som redan gjorts icke skall förfalla, och att sedan avvakta det närmare beslutandet om byggnadernas användning, innan byggnadsarbetet fortsättes.

Det förefaller mig vara en mycket välgrundad ståndpunkt, och jag har ingen anledning annat än att yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för sjöförsvarsdepartementet, herr statsrådet Palmstierna: Herr talman! Med anledning av den upplysning, som lämnats av herr Hansson, ber jag få meddela följande telegram från fortifikationsbefälhavaren: »Femtiotusen kronor räcka till alla arbeten, som nu erfordras till förhindrande av byggnadernas förstöring, men sannolikt ej till täckande av ersättningsanspråk från entreprenörerna och nästa vinters eldning.»

Jag vill tillägga, att enligt tidigare meddelande kommer arbetet att stoppas den 23 i denna månad, om icke nya anslag beviljas. Följaktligen är det ett missförstånd, att pengar finnas för ändamålet. Jag måste utgå från, att de handlingar, som stå mig till buds, äro tillförlitliga. Om förslaget bifalles eller icke, kan det därför hända, att ytterligare penningmedel komma att erfordras.

Beträffande exercishuset är det kanske riktigt, att jag meddelar, hur saken ligger. Bygget är stoppat, och i propositionen står angivet, att därest det icke förefinnes något verkligt behov av en militär anläggning på här ifrågavarande plats, kommer naturligtvis icke något bygge att ske. Sedan denna kungl. proposition skrevs, har inträffat det förhållandet, att kammaren fått på sitt bord en proposition rörande de grova kanonerna på Hemsö. Därmed är i själva verket propositionen besvarad, och följaktligen skulle exercishuset icke bli byggt, såvitt jag kan bedöma saken.

Slutet på det hela är ju blott, att man står inför ett praktiskt avgörande: vilket kostar mest? Och då jag utgår från att någon vidare ändring icke behöver ske med hänsyn till civila ändamål, tror jag, att kammaren gjorde oklokt i att gå på statsutskottets linje — men naturligtvis gör kammaren som den vill.

Herr Hansson i Stockholm: Jag skall icke tvista med herr

statsrådet om, vilka ersättningsanspråk som enligt fortifikationsbefälhavarens mening kunna komma att ställas. Jag konstaterar blott, att en representant för vederbörande myndighet, som har med detta bygge att göra, lämnat till utskottet de upplysningar, varpå utskottet grundat sitt utlåtande. Om de militära myndigheterna lämnat statsutskottet en upplysning och statsrådet en annan, så blir det de militära myndigheternas sak. Jag kan icke nu avgöra, vilkendera uppgiften — den som lämnats statsutskottet eller den, som lämnats statsrådet — är den riktiga.

Ang. vissa byggnadsarbeten i Hemsö fästning. (Forts.)

Beträffande den framtida användningen av här ifrågakvarnande byggnad må ytterligare anföras, att inom statsutskottets första avdelning sitter en inom Västernorrlands läns landsting mycket verksam ledamot, herr Kvarnzelius. Han bör för sin del kunna bedöma, huruvida denna byggnad kan användas för civila ändamål, och han har den uppfattningen, att man icke bör inreda byggnaden, förrän man kommit dithän, att det kan bestämmas, till vilket ändamål den skall användas.

Vad slutligen exercishuset beträffar, omnämnde jag, att marinförvaltningen hade den uppfattningen, att detta icke skulle byggas, och jag sade, att det förvånade mig, att herr statsrådet begärde anslag för ändamalet, då de militära myndigheterna hade den uppfattningen, att byggnaden tills vidare borde anstå.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 10—20.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 21—25.

Lades till handlingarna.

§ 4.

Härefter föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 34, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående uppförande å ordinarie stat av den vid arméns verkstäder eller eljest vid armén anställda, ständigt behövliga civila personal; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 5.

Vidare förekom till behandling statsutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av väckta motioner om ersättning till ingenjören G. Ericsson för liden förlust vid uppförande av kasernetablissemang för Västgöta regemente.

Ang. ersättning till ingenjören G. Ericsson för viss förlust.

Uti tvenne likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 20, av herr *Carl Magnusson m. fl.*, och den andra inom

Ang. ersättning till ingenjören G. Ericsson för viss förlust.
(Forts.)

andra kammaren, nr 138, av herr *Welin m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen ville bevilja kronor 223,209:98 för delvis ersättning av den direkta förlust, som byggnadsentreprenören vid kasernetablissemang för Västgöta regemente, ingenjör Gideon Ericsson, till följd av rådande kristid, lidit genom uppkommen och av vederbörande myndighet erkänd merkostnad utöver den kontrakterade entreprenadsumman för ifrågavarande arbete jämte ett års ränta å 6 procent med kronor 13,392:60 eller tillsammans kronor 236,602:58.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte å tilläggsstat för år 1919 bevilja ett förslagsanslag, högst, 167,408 kronor att efter Kungl. Maj:ts beprövande utgå till beredande av ersättning åt ingenjören Gideon Ericsson för liden förlust vid uppförande av Västgöta regementes kasernetablissemang.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *J. Nilsson* i Skottlandshus, *Wrangel* och *Eriksson* i Grängesberg, vilka, med hänsyn till de konsekvenser, som ett bifall till motionen kunde medföra, yrkat avslag å densamma; samt

av herrar *Hansson* i Stockholm, *Lübeck* och *Söderhielm*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte å tilläggsstat för år 1919 bevilja ett förslagsanslag, högst 223,210 kronor att efter Kungl. Maj:ts beprövande utgå till beredande av ersättning åt ingenjören Gideon Ericsson för liden förlust vid uppförande av Västgöta regementets kasernetablissemang.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, anförde:

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag kan icke annat än beklaga, att kammarens ledamöter äro så fåtaliga, när vi ha att behandla en så betydelsefull fråga som den nu föreliggande.

Här gäller det måhända icke främst 167,408 kronor, utan det gäller en princip, som kan medföra mycket djupgående konsekvenser för statsverket. Den fråga, som vi nu behandla, förevar i fjol inför riksdagen med anledning av en motion i likartat syfte. Riksdagens beslut blev avslag på motionerna. Någon ersättning beviljades således icke. Det hölls i andra kammaren en lång och skarp debatt. Jag för min del ställde mig i fjol på den sidan, som inom statsutskottet yrkade bifall till motionärernas framställning, för vilken jag ansåg vägande skäl föreligga. Och jag måste medgiva, att de skäl, som anförts såväl i år som i fjol, äro verkligen ömmande i det enskilda fallet. Men av den debatt, som fördes i fjol, med alla de upplysningar, som lämnades av olika talare, fick jag den bestämda uppfattningen, att ett bifall till framställningen skulle komma att medföra så pass vittgående konsekvenser, att jag icke kan överblicka desamma. Det är en hel del byggnadsingenjörer och -entreprenörer, som gjort förlust, kanske större,

kanske mindre än den här ifrågavarande, och det kan förefinnas ännu mera ömmande omständigheter än här föreligga. Om riksdagen därför går in på att bevilja ersättning, kommer det att draga med sig en hel del ersättningskrav mot statsverket, och det kan framställas lika goda grunder för dem, som denna framställning stödjer sig på.

Ang. ersättning till ingenjören G. Ericsson för viss förlust.
(Forts.)

Men det är icke blott inom byggnadsverksamheten, som det kan ställa sig ogynnsamt för entreprenörer. Det är en hel del andra entreprenörer, som lidit förlust och på ett eller annat sätt tänkt sig att få ersättning, men statsverket har konsekvent vägrat sådan ersättning. Jag vill erinra om en sådan sak som att det förra veckan utdelades en proposition, varvid jordbruksministern hemställde, att innevarande år måtte medgivas en nedsättning av antalet hästar vid skjutsstationerna. Genom de långa skjutsentreprenaderna komma en hel del entreprenörer att göra kolossala förluster. Det finnes för övrigt olika slags entreprenörer hos statsverket, vilka förbundit sig att utöva verksamhet i ett eller annat avseende, och de kunna icke, även om de lida förlust, få någon ersättning. Börjar man lämna ersättning, vet man icke, var det stannar. Det kan komma andra, som förebringa lika vägande skäl som här, och då får statsverket svårt att säga nej.

Man kan häremot invända, att det är synnerligen hårt, och efter mitt förmenande, är det också hårt i det enskilda fallet. Men man får resonera som så, att när det blir andra tider, komma de, som lidit förlust, att taga skadan igen. Nu är det fallande konjunkturer, de som nyligen tagit emot entreprenader, komma att under närmaste tiden göra betydande vinster. Tro herrarna, att statsverket får någon del av vinsten, som en entreprenör förtjänar? Nej, den tar han nog själv. Det hör till entreprenadförlärandet, att den, som åtagit sig en entreprenad, får taga förlusten likaväl som vinsten.

Även om det sålunda i ett enskilt fall såsom det nu föreliggande kunde finnas skäl för att statsverket skulle träda emellan, förefaller det, när man ser på vilka konsekvenser det skulle leda till, som om riksdagen måste ställa sig på avslagslinjen. Till dem av kammarens ledamöter, som är osäkra i frågan och icke riktigt veta, om de skola rösta för bifall eller avslag, skulle jag vilja på det livligaste vädja att gå på avslag, och det därför, att första kammaren bifallit utskottets förslag. Nog måste man säga, att det minsta man har rätt att begära, när kammaren är så fåtaligt besökt, är, att en så viktig fråga kommer under gemensam omröstning.

På de skäl jag anført, sålunda på grund av farhåga för att konsekvenserna komma att bli betungande för statsverket, måste jag yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr *Kristensson* instämde häruti.

Herr *Hansson* i Stockholm: Till detta utlåtande har jag, i likhet med herr *Eriksson* i Grängesberg, antecknat en reservä-

Andra kammarens protokoll 1919. Nr 28.

Ang. ersätt-
ning till
ingenjören G.
Ericsson för
viss förlust.
(Forts.)

tion, men i rakt motsatt riktning. Den utredning, som förebragts i detta fall, visar, att ifrågavarande entreprenör utan någon som helst egen förskyllan tillskyndats en förlust på 223.210 kronor. Det upplyses i de skrivelser, som föreligga, att han icke tillgodoräknat sig själv någon förtjänst och att det varit möjligt för honom, att med åberopande av force majeure komma ifrån det fortsatta arbetet, men att han ansett sig böra försäkra fortsatta bygget till dess fullbordan. Detta har åsamkat honom en förlust på den summa, jag nämnt. Eftersom han själv icke ägt någon förmögenhet, har han måst anlita anhöriga för att täcka denna förlust, och på det sättet har han försatt dessa i en ganska prekär be- lägenhet.

Beträffande det omdöme, kasernbyggnadsnämnden avgivit om entreprenören ifråga, ber jag att få citera vad som säges i dess ut- låtande av den 30 mars 1917. Nämnden yttrar: »Varken på grund av bestämmelserna i nådiga förordningen angående statens upp- handling- och entreprenadväsende med mera av den 17 november 1893 — enligt vilken förordning väl anstånd med avseende på ti- den för ett arbetes fullgörande på grund av 'force majeure' kan beviljas, men några bestämmelser rörande ersättning för lidna för- luster av samma orsak icke förefinnas — eller på annan grund finner nämnden Ericsson med laglig rätt göra anspråk på ersätt- ning från staten i förevarande hänseende, men på grund av vad ovan anförts och då den stora förlust, som Ericsson styrkt sig hava lidit, uppkommit på grund av orsaker, vilka det icke stått i hans makt att hindra även med iakttagande med all skälig för- siktighet och omtanke, anser nämnden, att det skulle vara höge- ligen behjärtansvärt och med billigheten överensstämmande, om ersättning i någon form kunde beredas Ericsson för den förlust, han visat sig hava lidit genom ifrågavarande, för staten utförda byggnadsarbeten».

Statsutskottets majoritet har delat denna uppfattning och an- sett, att Ericsson borde komma i åtnjutande av ersättning. Emellertid har statsutskottet resonerat som så, att han dock själv borde vidkännas någon del av förlusten och föreslagit, att efter Kungl. Maj:ts beprövande Ericssons förlust skulle ersättas upp till 75 %. Denna statsutskottets ståndpunkt förstår jag icke. Om man erkänner, att ifrågavarande entreprenör tillskyndats en förlust, som han icke haft någon som helst skuld till själv, och om man erkänner, att entreprenören befinner sig i en sådan ställning, att han icke kan bära denna förlust, då förstår jag icke, att man skall ålägga honom 25 % av förlusten. Är det så, att ersättnings- anspråket är välgrundat och befogat, och riksdagen erkänner detta, synes det mig vara en futtighet, om icke riksdagen ger honom ersättning med hela summan. Däremot har jag icke kunnat följa motionärerna, då de föreslagit, att han skall komma i åtnjutande även av ränteersättning på detta belopp.

Det har av herr Eriksson i Grängesberg här anförts, att ett bifall till det förslag, som framförts av motionärerna, skulle kunna

få mycket långtgående konsekvenser. Det är otvivelaktigt, att försök kunna komma att göras, därest riksdagen bifaller denna framställning, från andra entreprenörer att på samma sätt vinna ersättning för liknande förluster. Sådana försök ha ju redan gjorts, men det blir väl dock riksdagens sak att i varje särskilt fall pröva, huru pass välgrundade dessa anspråk äro. Därför att riksdagen i ett välmotiverat fall har givit ersättning för liden förlust, har riksdagen naturligtvis icke förbundit sig att ge samma ersättning åt entreprenörer, vars anspråk icke äro lika väl grundade. Riksdagen kan icke lösa frågan helt enkelt genom att hardhärtat säga: »Vi ta inga skäl. Anspråken må vara aldrig så välgrundade, så ge vi ändå ingen ersättning.» Riksdagen bör väl vara så pass fri, att den kan pröva varje särskilt fall för sig, och att, där den finner det vara välgrundat, den också har möjlighet att lämna begärd ersättning. Mig förefaller det, att här framförts så starkt vägande skäl för bifall till motionärernas förslag, så vitt själva förlustsumman angår, att jag icke kunnat nöja mig med utskottsmajoritetens trekvarts-rättvisa, utan ansett mig böra reservera mig och yrka bifall till ersättningens utgående med hela förlustbeloppet, eller 233,210 kronor. I denna reservation ha herrar Lübeck och Söderhielm förenat sig med mig. Jag yrkar bifall till vår reservation.

Ang. ersättning till ingenjören G. Ericsson för viss förlust.
(Forts.)

I detta yttrande instämde herrar *Tengdahl, Källman, Akerlund* och *Eliasson*.

Herr Hagman i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Det är ju utan vidare klart, att man måste ställa sig betänksam vid en framställning som denna. Det är ju synnerligen svart att noggrant pröva, i vad mån de framställda förlustsiffrorna kunna anses vara berättigade, men då det i föreliggande betänkande är angivet såsom en orsak till den förlust, nämnda ingenjör uppges ha lidit, att det träffades en överenskommelse inom byggnadsindustrien om förhöjda avlöningar i september 1916, skall jag tillåta mig framföra några synpunkter just med utgångspunkt härifrån. Jag deltog nämligen själv i egenskap av förhandlare på arbetarsidan i dessa förhandlingar om högre löner inom byggnadsindustrien.

Dessa förhandlingar fördes vid en tidpunkt, då varupriserna redan kraftigt börjat att stiga och då följaktligen ett starkt behov av högre löner gjorde sig gällande för byggnadsarbetarna. Arbetsgivarna förklarade, att de stodo bundna av långvariga entreprenadavtal, som förhindrade dem att medge och godkänna vara krav på förhöjda avlöningar. Till sist träffades emellertid, när det från arbetarsidan icke kunde medgivas, att arbetet fortsattes på de gamla villkoren, en överenskommelse om högre löner, och jag anser mig oförhindrad att säga, att det såsom en tyst förutsättning för denna överenskommelse låg, att man skulle se till att få dessa förhöjda löner ersatta av vederbörande beställare. Det har också

Ang. ersätt-
ning till
ingenjören G.
Ericsson för
viss förlust.
(Förta.)

visat sig i praktiken, att överallt, där arbetsgivarna gjorde framställning om att få dessa högre avlöningar kompenserade genom tillägg i entreprenadsummorna, där ha dessa ersättningar såväl av staten som av vederbörande kommuner och även av enskilda i betydlig omfattning lämnats, och då jag här har tillfälle att yttra mig i en likartad fråga, vill jag verkligen säga, att jag anser, att staten för konsekvensens skull här bör handla på samma sätt och bevilja det tillägg, som den föreliggande utredningen styrkt vara berättigat.

Det är ju som nämnt så, att arbetet är utfört till fullkomlig belåtenhet, och det synes mig vara ett särskilt starkt motiv för att man skall bevilja föreliggande framställning. Men det förhåller sig också så, att nämnda ingenjör Ericsson har i sin tur haft särskilda underentreprenörer för vissa delar av ifrågavarande arbete, och dessa underentreprenörer ha i sin tur gjort förluster, vilka de, så vitt jag är rätt underrättad, begärt att ingenjör Ericsson skall täcka. Det är ju ingen fråga, som här direkt kan bli föremål för varken yrkande eller beslut, men jag är benägen att tro, att, därest nämnda ingenjör kan besparas allt för stora förluster för sig själv, skall det finnas stora förutsättningar för dessa underentreprenörer — däribland särskilt vederbörande arbetsgivare inom det yrke, jag själv tillhör, som, om jag icke är felaktigt underrättad, förlorat cirka 20,000 kronor på ifrågavarande arbete — att kunna i någon mån få sina förluster betäckta av ingenjör Ericsson.

Jag vill därför, herr talman, då jag icke heller kan förstå det riktiga i att ersätta en del av de förluster, som här föreligga konstaterade, hemställa om bifall till den av herr Hansson i Stockholm till utlåtandet fogade reservationen.

Herr Anderson i Råstock: Herr talman! Jag är mer än villig att erkänna, att detta är en högst vanskelig sak att taga ståndpunkt till. Jag skall icke ingå på förhållandena närmare, allra minst på vad som sades i fjol, då frågan var uppe. Här är dock något, som för mig är alldeles självklart, och det är, att det funnits stora möjligheter för ingenjör Ericsson, att skapa en force-majeuresituation, och därigenom komma ifrån en stor del av sina åligganden, ifall han velat. I stället har han försökt att så fort som möjligt och på bästa sätt fullgöra sina förpliktelser gent emot staten, och det är därför, jag för min del anser, att det ligger mera sanning och rätt i herr Per Albin Hanssons yttrande, än i min partikamrats, herr Eriksson i Grängesberg, anförande.

Nu kan man tycka, att man borde säga »antingen eller» i det här fallet, men jag för min del, i likhet, tror jag, med de flesta av utskottsmajoriteten, har den uppfattningen, att om man icke kan nå det bästa, så är i alla händelser mycket vunnit, om man kan nå det näst bästa, och att det därför vore lämpligt att bebränsa sig till en samling omkring 75-% linjen.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr Björck.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag har icke bestritt, att ömmande omständigheter och billighetsskäl föreligga för den framställning, som motionärerna gjort och utskottet i viss mån tillstyrkt. Men jag har vänt mig mot den princip, som ligger bakom, och vilken jag befarar kommer att för statsverket medföra ödesdigra konsekvenser. Jag har utgått ifrån, att vid entrepenadavtal får man finna sig i att ta risken av konjunkturväxlingar. Gör entrepenören en vinst, så behåller han den själv; gör han förlust, så får han finna sig i att bära också den själv. Det är den synpunkten, jag menat, att man måste hävda, med dess konsekvenser i förevarande fall.

Ang. ersättning till ingenjören G. Ericsson för viss förlust.

(Forts.)

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den av herr J. Nilsson i Skottlandshus m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herr Hansson i Stockholm m. fl.; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen hava flertalets mening för sig. Votering begärdes emellertid. varför herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna vara med övervägande ja godkänd. Men jämväl beträffande kontrapositionen begärdes votering, i anledning varav först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 35 antager yrkandet om bifall till den av herr Hansson i Stockholm m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit yrkandet om bifall till herr J. Nilssons i Skottlandshus m. fl. reservation.

Sedan röstsedlarna avgivits samt en av dem blivit avlagd och förseglad, uppräknades sedlarna i vanlig ordning, och utvisade dessa 31 ja och lika många nej. I följd härav öppnades den avlagda sedeln, vilken befanns innehålla ja; och hade kammaren alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit yrkandet om bifall till den av herr Hansson i Stockholm m. fl., avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Härefter företogs huvudvoteringen i enlighet med följande av kammaren nu godkända omröstningsproposition:

Ang. ersätt-
ning till
ingenjören G.
Ericsson för
viss förlust.
(Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 35, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Hansson i Stockholm m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sistnämnda votering utföll med 37 ja mot 23 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Föredrogos vart för sig.

statsutskottets utlåtanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för ordnande av postpersonalens i Stockholm bostadsfråga;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för järnvägsstyrelsen att utgiva ersättning i anledning av järnvägsolyckan vid Getå jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gemensamt rörelsekapital för statens vattenfallsverks fastighetsförvaltning m. m.;

första lagutskottets memorial, nr 13, med föranledande av kammarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande nr 10 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt till litterära och musikaliska verk, lag om rätt till verk av bildande konst samt lag om rätt till fotografiska bilder ävensom i ärendet väckta motioner; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av dels väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående framställande av vissa krav från Sveriges sida vid de internationella uppgörelserna efter krigt dels motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående initiativ till internationell överenskommelse vid fredsuppgörelserna för betryggande av nationella minoriteters rättigheter inom vissa statssamfund m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 7.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Welin m. fl.*, nr 350, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 153, med förslag till epidemilag;

herr *Zander*:

nr 351, i anledning av samma proposition; och

nr 352, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 152, med förslag till hälsovårdsstadga m. m.;

herr *Berggren*, nr 353, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 167, angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid blindundervisningsanstalterna m. m.; samt

herr *Björck*, nr 354, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 232, angående omreglering av folkskolinspektionsområdena samt löne- och pensionsreglering m. m. för folkskolinspektörer.

Dessa motioner bordlades.

§ 8.

Slutligen föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 336, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om ändring i gällande bestämmelser angående utlämnande från apotek av viss homöopatisk medicin; och beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

§ 9.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § och 18 § 11, 43, 55 och 56 punkterna i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909;

från statsutskottet:

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts under sjunde huvudtiteln av statsverkspropositionen och propositionen om tilläggsstat för år 1919 gjorda framställningar angående arvoden åt personal vid valstatistik; och

från jordbruksutskottet:

nr 66, i anledning av utav Kungl. Maj:t gjorda framställningar om anslag till kolonisation å vissa kronoparker.

§ 10.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtanden:

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för kapitalökning å statens under civildepartementet hörande utlåningsfonder jämte en i ämnet väckt motion;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen om tilläggsstat till riksstaten för år 1919 gjorda framställning om ökning av lånefonden för tjänstemannasamhället vid Mörby; och

nr 41 i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen om tilläggsstat till riksstaten för år 1919 gjorda framställning om låneunderstöd till svenska diakonissällskapet för uppförande å Viebäck av ett fjärde skyddshem;

första lagutskottets utlåtande, nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om visst undantag från tillämpningen av 21 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg ävensom en i ämnet väckt motion; samt

jordbruksutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar järnte en i ämnet väckt motion.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Åhrberg</i>	under 4 dagar fr. o. m. den 24 mars
» <i>Hedvall</i>	» 4 » » » 26 »
» <i>Hansson i Gårda</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Lindqvist i Kosta</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Welin</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Holmström</i>	» 8 » » » 26 »
» <i>Eriksson Grängesberg</i>	» 5 » » » 22 »
» <i>Billqvist</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Olsson i Ramsta</i>	» 10 » » » 22 »
» <i>Andersson i Eliantorp</i>	» 9 » » » 22 »
» <i>Norin</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Berggren</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Jonsson i Hökhult</i>	» 6 » » » 24 »
» <i>Jungnell</i>	» 10 » » » 22 »
» <i>Olofsson</i>	» 8 » » » 22 »
» <i>Karlsson i Vadstena</i>	» 8 » » » 22 »
» <i>Jönsson i Revinge</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Carlström</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Olsson Rösta</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Persson i Björsbyholm</i>	» 8 » » » 22 »
» <i>Hedlund i Östersund</i>	» 7 » » » 22 »
» <i>Olsson i See</i>	» 7 » » » 22 » och
» <i>Zander</i>	» 8 » » » 23 »

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 8,58 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 22 mars, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till bankoutskottet propositionen, nr 332, angående understöd till efterlevande till vissa vid en minexplosion omkomna personer;

till statsutskottet propositionen, nr 340, angående tillfällig förhöjning i dagavlöningen för visst manskap vid marinen;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 157, med förslag till lag angående tillägg till § 27 mom. 4 värnpliktslagen den 17 september 1914;

till bankoutskottet propositionen, nr 272, angående ändring i gällande grunder för pensionering av arméns befäl och underbefäl med vederlikar samt angående tiden för avgång ur tjänst;

till statsutskottet propositionerna:

nr 273, angående personligt lönetillägg m. m. åt generalfältläkaren F. J. Bauer; och

nr 274, angående tillfällig löneförbättring åt öververkmästaren J. F. Engblom;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 275, angående försäljning av en kronan tillhörig tomt i Marstrand;

till bankoutskottet propositionen, nr 276, angående pensionsförbättring för viss personal vid armén;

till statsutskottet propositionen, nr 277, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under fjärde huvudtiteln för vidtagande av erforderliga förbättringar av sjukhusförhållandena vid arméns truppförband;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 331, angående åtgärder för utvidgning och förbättring av Grytans artilleriskjutfält;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 304, med förslag till lag om skyldighet i vissa fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningsarbetarna; och

nr 319, med förslag till lag angående upphävande av vissa bestämmelser i legostadgan;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 245, angående förhöjd tilläggspension åt läroverksadjunkten J. H. Hjorth; och

nr 255, angående personlig tjänst hos skolöverstyrelsen för extra biträdet C. H. Nilsson;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 311, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 1, 8, 11, 21, 23 och 35 i förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd;

till bankoutskottet propositionerna:

nr 280, angående rätt för vissa förutvarande lärarinnor vid enskilda läroanstalter att komma i åtnjutande av tilläggspension;

nr 305, angående pensionsförhållandena för övningslärare vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminarier och statens folkskoleseminarier; och

nr 302, angående pensionsförbättring för viss personal vid marinen;

till statsutskottet propositionen, nr 182, angående omorganisation av försäkringsinspektionen m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 278, med förslag till lag om ändrad lydelse av §§ 54 och 56 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862; samt

till statsutskottet propositionerna:

nr 300, angående anslag till arbetslöshetens bekämpande; och

nr 303, angående förhöjning av det ordinarie reservationsanslaget till arvoden åt extra länsnotarier m. m.

§ 2.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarens bord ligande motionerna; och remitterades därvid

till behandling av lagutskott motionerna:

nr 350, av herr *Welin m. fl.*; och

nr 351 och 352, av herr *Zander*; samt

till statsutskottet motionerna:

nr 353, av herr *Berggren*; och

nr 354, av herr *Björck*.

§ 3.

Härefter föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 39—41, första lagutskottets utlåtande nr 14 och jordbruksutskottets utlåtande nr 36.

§ 4.

Vid nu skedd föredragning av sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser yttrade:

*Ang. värn-
pliktigas
tjänstgöring
utom landets
gränser*

Herr Söderhielm: Herr talman! Jag hade föreställt mig, att detta ärende skulle passera riksdagen utan att föranleda uttalande från något håll. Det gäller ju här endast för oss att bereda regeringen möjlighet att infria en för oss alla av densamma redan ingången förbindelse, och då synes det mig för sent att yrka på återgång, även om man skulle anse, att man kommit med i en affär av tivelaktig beskaffenhet. Med anledning av, att vissa yttranden redan fallts, känner jag emellertid ett behov att till kammarens protokoll få, för undvikande av framtida missförstånd, uttala, att den omständigheten, att jag anslutit mig till ett enhälligt utskott, ingalunda innebär, att jag på något sätt skulle därigenom ha tagit ställning till regeringens finländska politik överhuvud taget eller gilla ett beslut att nu förstöra Ålandsbefästningarna. Om man överhuvud taget skall tala om att föregripa viktiga militära frågor enhetliga lösning, är det, synes mig, i ett fall som detta, då man, stående inför en helt ny gestaltning av östersjöproblemet, bryter ut en fråga som Ålandsfrågan till isolerad lösning i viss riktning, trots att denna fråga, huru den än löses, icke kan undgå att öva det mest direkta inflytande på våra egna kommande försvarsanstalter.

Efter denna förklaring, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Thore: Herr talman, mina herrar! Omständigheterna ha så fogat, att hans excellens herr utrikesministern vid behandlandet av dessa tvänne propositioner om Ålandsfästningarnas demolerande fått tillfälle att uttala sig i saken under debatten i går i första kammaren. Alla torde nog vara tacksamma, att detta tillfälle beretts hans excellens herr utrikesministern. För min del må jag dock säga att uttalandet i frågan bort komma mera opåmint än vad fallet nu varit; det synes mig nämligen ligga i sakens natur, att en förklaring från regeringshåll är ett nödvändigt korrolarium till de tvänne propositionerna om Ålandsbefästningarnas demolerande. Om denna sak må ej vidare ordas nu.

Det förefaller nog så tydligt, då alla föreliggande omständigheter tagas i betraktande, att detta finska Ålandsservitut, som nu

Ang. värn-
pliktiga's
tjänstgöring
ufom landets
gränser.
(Forts.)

skall avslutas, är en direkt kopia av Ålandsservitutet från år 1856 Genom detta senare servitut förband sig Ryssland att demolera befästningarna på Åland, men det avstod icke i någon mån från sin äganderätt till Ålandsöarna. Det fanns intet förbud, så vitt jag rätt förstått saken, för Ryssland att stationera krigsfartyg i Ålands hamnar, ej heller att ha trupper på ön. Det ser ut, som om man i denna överenskommelse med Finland om demolering i förevarande hänseende medgivit Finland samma rätt. Jag föränledes till denna slutsats såväl av det som står i den k. propositionen nr 257 som särskilt av vad som *icke* står i propositionen, men som står i handlingen om överenskommelsen. Under sådana förhållanden synes det mig vara nödvändigt, att den uppfattningen göres gällande, att den ifrågavarande överenskommelsen om demoleringen av Ålandsbefästningarna *icke prejudicerar Sveriges historiska och geografiska rättsanspråk på Ålandsögruppen med vad där till hör.*

I dagarna har utkommit en broschyr med titeln »Ålands ställning i historisk tid», där just denna Sveriges historiska och i viss mån även geografiska rätt till Åland framlägges. Jag har icke haft tid att studera denna broschyr, men jag håller mig till ett referat av densamma, som förekommer på ledande plats i en stor socialdemokratisk tidning här i huvudstaden. Den ifrågavarande artikelförfattaren sammanfattar sitt refererande av broschyren i följande slutord:

»Docenten Tunbergs broschyr bör studeras av alla, som vilja bilda sig en på oomtvistliga fakta grundad mening om, var den historiska rätten är till finnas. Hans framställningssätt är klart, hans argumentering fattbar för den stora allmänheten. När han i slutet av sitt arbete hävdar att Ålands befolkning 'med ovedersäglig historisk rätt kräver inför världen sin fulla frihet att själv bestämma över sitt och sitt lands framtida öde', så är detta icke överord. Han har framlagt bindande bevisning för, att så är förhållandet».

Bakom dessa ord om, att Ålands befolkning har en ovedersäglig *historisk rätt*, således icke blott ett uttryck för en tillfällig folkstämmning, bakom denna uppfattning står helt säkert hela svenska folket.

Då alltså enligt referat i dagens tidningar — jag har icke haft tillfälle att taga del av det stenografiska protokollet — hans excellens herr utrikesministern under förstakammaredebatten i går bland annat har sagt, att konventionen uteslutande toge sikte på befästningarnas demolering och icke på något sätt bunde Sveriges handlingsfrihet i fråga om Ålands framtida ställning, så tager jag då för givet, att ett bifall till ifrågavarande propositioner icke på något sätt kan innebära eller kan få en sådan tolkning, som att Sverige, genom att för sin del ingå på denna överenskommelse om Ålandsfästningarnas demolering, *prejudiceras* i fråga om sina historiska och geografiska rättsanspråk på Åland. Och är det med en sådan uppfattning av överenskommelsens innebörd, men endast

med en sådan, herr talman, som jag hemställer om bifall till det föreliggande utskottsutlåtandet.

*Ang. värn-
pliktigas
tjänstgöring
utom landets
gränser.*

(Forts.)

Herr Hansson i Stockholm: Vad som föranledde mig att begära ordet var ett yttrande av den förste ärade talaren, som också tillhört sammansatta stats- och första lagutskottet. Han talade om att det här vore fråga om en tvivelaktig affär, och jag väntade mig då, att han skulle till slut komma till det resultat att yrka avslag på det föreliggande förslaget. Ty det förefaller mig något märkvärdigt, om man med öppna ögon medverkar till en tvivelaktig affär. Jag antager emellertid, att herr Söderbielms uttryck icke var vidare väl övervägt och får betraktas mera som ett överord.

Så långt vid granskningen av hithörande handlingar inom utskottet framgått, ligger saken fullständigt klar, och jag tror, att det är tillräckligt uttala, att när regeringen har fullföljt strävandena att få Ålandsbefästningarna demolerade, så har den därmed realiserat ett länge allmänt närt önskemål bland Sveriges befolkning.

Den enda detalj i detta förslag, som i någon mån har gjort mig betänksam, är, att man vid demoleringsarbetet skulle begagna sig av militär trupp. Det har förefallit mig från början litet motbjudande, att man skulle kommendera värnpliktiga till att utföra ett arbete, som lika väl kunde utföras av civila arbetare. även om arbetet under sådana förhållanden kanske skulle bli något kostsammare. Jag har emellertid under hand erhållit den upplysningen, att så många värnpliktiga redan frivilligt anmält sin medverkan, att det icke blir fråga om någon tvångskommendering utan att snarare regeringen befinner sig i den situationen att bland de anmälda kunna utvälja de lämpligaste. Under sådana förhållanden förfalla fullständigt mina betänkligheter, och jag kan därtill foga, att naturligtvis är det av viss betydelse, med hänsyn till de ömtåliga förhållanden, som råda på Åland, att den svenska truppen står under mycket sträng disciplin. Så vitt jag förstår, förefinnes här sålunda ingen anledning till att taga regeringens förslag med betänksamhet, utan kammaren borde i stället, synes det mig, med uttalande av sin glädje över det resultat, regeringen lyckats uppnå, bifalla regeringens förslag.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Hans excellens herr ministern förr utrikes ärendena Hellner. Herr talman, mina herrar! Talaren på Göteborgsbänken har utan tvivel läst ett mycket ofullständigt referat av den debatt, som ägde rum i första kammaren i går. Eljest skulle han kunnat bespara sig att taga till orda även i den reella delen av sitt anförande. Jag fick i går i första kammaren ställd till mig just samma fråga, som herr Thore framställde, huruvida den nu avslutade överenskommelsen kan anses på något sätt prejudiciera frågan till vilket land Åland slutligen skall höra. Och jag förklarade ut-

Ang. värn-
pliktigas
tjänstgöring
utom landets
gränser.
(Forts.)

tryckligen, att denna överenskommelse icke har det ringaste med den saken att skaffa. Jag erinrade om, att svenska regeringen förliden höst hade gjort framställning till finska regeringen i den riktningen, att de båda regeringarna skulle överenskomma att lämna frågan om vart Åland slutligen skall höra till folkomröstning på Ålandsöarna, och att regeringen fortfarande gjorde allt vad i dess makt står för att driva fram denna fråga i den riktning, som vårt förslag innebar.

Jag har intet vidare att tillägga, herr talman!

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Härpå föredrogos vart för sig sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln för bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten å Åland; och

nr 3, i anledning av väckt motion med föranledande av Kungl. Maj:ts propositioner nr 256 angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln för bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten å Åland samt nr 257 med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

Herr statsrådet *Thorsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 299, angående medgivande i visst avseende rörande utförsel till Finland av viss mängd raffinerat socker;

nr 322, angående beredande av ytterligare rörelsekapital för bränslekommissionen; och

nr 323, angående restitution i vissa fall av erlagda tobakslicensavgifter.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades herr *Jeppsson* under 3 dagar från och med den 29 mars.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11,29 f. m. för att åter sammanträda kl. 8 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronwall.

Lördagen den 22 mars, e. m.

Kl. 8 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet och ledde förhandlingarna därvid av herr vice talmannen, varjämte på grund av förfall för sekreteraren undertecknad, jämlikt herr vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

herr statsrådet *Petrén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner och skrivelser:

nr 226, med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer m. m.;

nr 227, med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 228, angående dyrtidstillägg för år 1919 åt pensionerade båtsmän och marinsoldater samt Vadstena krigsmanshuskassas understödstagare;

nr 229, angående anslag för beredande av dyrtidstillägg och dyrtidshjälp under år 1919 åt befattningshavare vid statens provningsanstalt;

nr 230, med tillkännagivande att i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln bebådad framställning till riksdagen angående förstärkning av kommerskollegii arbetskrafter för behandling av vissa ärenden rörande elektriska anläggningar icke kommer att föreläggas riksdagen;

nr 258, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 30 juni 1916 om krigskonjunkturskatt;

nr 298, angående användande av överskott i djurgårdskassan till säkerställande under år 1920 av Ulriksdals kungsgårds förvaltning och drift;

nr 327, angående anvisande av medel för utförande av vissa undersökningsarbeten å Malmöhus slott;

nr 329, med förslag till förordning om uppskattning av mark i och för framdeles skeende taxering till jordvärde- eller jordrättestegringsskatt m. m.;

nr 344, med förslag till förordning angående statsverkets kapitalökningsfond m. m.;

nr 362, med förslag till förordning om visst undantag från bestämmelserna i 2 § förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin;

nr 365, med förslag till dels förordning angående försäljning för vissa ändamål av odenaturerad sprit, framställd ur avfallslut vid sulfitecellulosatillverkning, dels ock förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin;

nr 225, med förslag till kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg och dyrtidshjälp åt befattningshavare i statens tjänst m. m.;

nr 388, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 364, med förslag till lag om arbetstiden å svenska fartyg;

nr 380, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3, 4, 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehavares rätt till pension;

nr 387, med förslag till förordning om vissa ändringar i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 259, med förslag till förordningar om ändring i vissa delar dels av förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt, dels ock, av förordningen samma dag om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;

nr 347, med förslag till förordning om särskilda avdrag vid 1920 års taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt;

nr 326, angående tillfällig löneroglering under år 1919 för vissa befattningshavare å ordinarie stat inom den civila statsförvaltningen ävensom angående förstärkning av det till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatsersättningar m. m. anvisade medel;

nr 381, med förslag till förordning om vissa ändringar i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 379, med förslag till ändrad lydelse av § 15 regeringsformen;

nr 374, med förslag till ändrad lydelse av § 17 mom. 1 riksdagsordningen;

nr 385, med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderätts-havare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område;

nr 384, med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887;

nr 386, med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen;

nr 360, angående omorganisation av utrikesdepartementet samt förstärkning av Sveriges representation i utlandet;

nr 336, angående ombildning av vissa pensions- och ålderdoms-

understödsanstalter till en statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl.;

nr 377, angående ersättning åt biskoparna i Härnösands och Luleå stift för vissa resekostnader;

nr 378, angående anslag till nordiska museet för beredande av dyrtidstillägg och dyrtidshjälp för år 1919 åt museets personal;

nr 382, angående ersättning till värnpliktige J. Carlström i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring;

nr 244, angående docentinstitutionen vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 262, angående anslag till undervisnings- och upplysningsverksamhet för nykterhetens främjande;

nr 281, angående ytterligare anslag till täckande av brist i serafimerlasarettets räkenskaper för år 1918;

nr 283, angående understöd från småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt åt förra småskollärarinnan Helena Amanda Höglund;

nr 284, angående extra vaktmästare vid farmaceutiska institutet m. m.;

nr 308, angående understöd åt enskilda folkskoleseminarier;

nr 309, angående avlöning åt lärare vid folkskolor och vissa andra skolor under tjänstgöring till rikets försvar m. m.;

nr 282, med tillkännagivande, att en i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln bebådad framställning icke kommer att föreläggas riksdagen m. m.;

nr 321, angående pensionsförhållanden för tillförordnade rektorer vid de allmänna läroverken m. fl. undervisningsanstalter;

nr 334, angående räntefria studielån;

nr 335, angående den medicinska undervisningen vid universitetet i Lund;

nr 338, angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid folkhögskolor samt statsunderstöd åt nämnda skolor;

nr 348, angående upphjälpande av folkskoleväsendet inom lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning i Västerbottens och Norrbottens län samt inom Över-Kalix församling av Norrbottens län;

nr 363, angående understöd åt småskoleseminarier m. m.;

nr 371, med förslag till lag om ändrad lydelse av 14, 15 och 23 §§ i lagen den 13 juni 1902 angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn;

nr 372, angående dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisningsanstalter;

nr 373, angående beredande för år 1919 av ytterligare tillfällig löneförbättring åt statens folkskolinspektörer;

nr 375, angående dyrtidstillägg för år 1919 åt biskoparna i Härnösands stift E. F. Lönegren och i Luleå stift O. Bergqvist;

nr 376, angående dyrtidstillägg för år 1919 åt sjömanspastorn i Kristiania H. F. V. Lyth;

nr 325, med förslag till grunder för krigstidsunderstöd under

ecklesiastikåret 1919—1920 åt dels kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt vissa ordinarie präster, dels ock innehavare av prästerliga emeritilöner;

nr 358, med förslag till ändrad lydelse av §§ 6, 7, 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen och till övergångsstadgande däri;

nr 354, med förslag till ändrad lydelse av § 49 regeringsformen och §§ 18 och 24 samt § 38 mom. 1 riksdagsordningen;

nr 359, med förslag till lag om statsdepartementen;

nr 369, med förslag till lag om inskränkning för viss tid i rätten att överlåta fast egendom;

nr 368, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 31 maj 1918 innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län;

nr 343, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § utsökningslagen;

nr 346, med förslag till ändrad lydelse av §§ 12, 54 och 105 regeringsformen, §§ 38, 50, 55, 56 och 74 riksdagsordningen samt § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen;

nr 337, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 8:o) i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 345, med förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskäligen hyresstegring m. m.;

nr 367, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 kap. 11 § i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad;

nr 370, med förslag till lag, innefattande ändring i 2 kap. 3 § kyrkolagen;

nr 231, angående dyrtidstillägg för år 1918 å vissa jämlikt lagen den 12 mars 1886 angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift utgående ersättningar;

nr 247, med förslag till lag om arbetstidens begränsning;

nr 333, angående anslag till arbetsrådet m. m.;

nr 297, med förslag till lag om fortsatt tillämpning under år 1920 av bestämmelser om överlåtelse av äkta makes kommunala rösträtt å den andra maken;

nr 310, med förslag till lag om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning m. m.;

nr 361, angående beredande av dyrtidstillägg under år 1919 åt vissa extra provinsialläkare;

nr 339, med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriärbete;

nr 253, angående reglering av vissa löneförhållanden inom hovrätterna och nedre justitierevisionen m. m.;

nr 324, om anvisande av medel till beredande av tvångsuppfostran åt minderåriga manliga förbrytare m. m.;

nr 330, om vidtagande av provisoriska åtgärder till vinnande av ökat fängelseutrymme;

nr 265, angående anslag till lantbruksskolor, lantmannaskolor och lanthushållsskolor;

- nr 328, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;
- nr 341, angående anslag till åtgärder i prisreglerande syfte;
- nr 342, angående anslag för beredande av lindring i de minstre bemedlades levnadsvillkor;
- nr 349, angående ökat understöd för år 1919 till lanthushållsskolor;
- nr 350, med tillkännagivande att i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln bebådad framställning till riksdagen angående anslag för år 1920 till byggnadsarbeten vid Alnarp icke kommer att föreläggas riksdagen;
- nr 351, angående bestämmandet av det belopp, vartill driftkostnaderna för statens domäner för år 1920 må upptagas;
- nr 352, angående tillskott till dyrtidstillägg för vissa lantmätare;
- nr 353, angående dyrtidstillägg under år 1919 åt distriktsveterinärer;
- nr 355, angående anslag till lantmäteriväsendet m. m.;
- nr 356, angående tillfällig löneförbättring åt lärare vid lantmannaskolor och lanthushållsskolor;
- nr 357, angående tillskott till dyrtidstillägg för lantbruksingenjörer;
- nr 320, angående tillfällig förhöjning i dagavlöningen för manskapet vid armén m. m.; och
- nr 366, angående krigstidstillägg åt vissa befattningshavare hos skytteförbundens överstyrelse.

Samtliga dessa propositioner och skrivelser blevo på begäran bordlagda.

§ 2.

Herr vice talmannen gav härpå ordet till

Herr Björck, som yttrade: Herr vice talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren för sin del ville besluta att tillsätta två särskilda utskott, vardera bestående av 20 ledamöter, 10 från vardera kammaren; och att till det ena av dessa utskott måtte hänvisas Kungl. Maj:ts proposition nr 358, med förslag till ändrad lydelse av 6, 7, 9, 16, 19 och 21 §§ riksdagsordningen och till övergångsstadgande däri ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma från Kungl. Maj:t eller av enskilda motionärer göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor, samt att kammaren tillika ville inbjuda första kammaren att om detta beslut förena sig med andra kammaren.

Vidare skall jag tillåta mig hemställa, att till det andra särskilda utskott, om vars tillsättande jag gjort framställning, måtte hänvisas Kungl. Maj:ts proposition nr 247 med förslag till lag om arbetstidens begränsning, vidare Kungl. Maj:ts propositioner nr 333, angående anslag till arbetsrådet m. m., nr 339, med för-

slag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete, och nr 364, med förslag till lag om arbetstiden å svenska fartyg; och att även de ytterligare framställningar, som kunna komma från Kungl. Maj:t eller av enskilda motionärer göras i dessa ämnen eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor, måtte hänvisas till samma utskott, samt att kammaren tillika ville inbjuda första kammaren att om detta beslut förena sig med andra kammaren.

Vad herr Björck sålunda hemställt bifölls av kammaren.

§ 3.

Herr Björck, som på begäran ånyo erhöll ordet, yttrade vidare: Herr vice talman! Jag skall tillåta mig hemställa, att kammaren vidare ville besluta för sin del utse 10 suppleanter i vartdera av dessa bägge utskott.

Jämväl vad herr Björck sålunda föreslagit bifölls av kammaren.

§ 4.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Hagman i Stockholm, som yttrade: Herr vice talman! Jag ber att få föreslå, att första lagutskottets utlåtande nr 14 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om visst undantag från tillämpningen av 21 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg ävensom en i ämnet väckt motion uppföres å föredragningslistan för det första plenum, som hålles näst efter 1 april.

Herr Hagmans i Stockholm ifrågavarande hemställan blev av kammaren bifallen.

§ 5.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 70, i anledning av vissa framställningar om anslag till underhåll av kustartilleriets byggnader och materiel samt till byggnader för förläggning i Hemsö fästning m. m.;

från sammansatta stats- och första lagutskottet:

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser; och

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln för bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten å Åland; samt

från riksdagens kansli:

nr 64, angående beviljande av statsanslag till anordnande av läkarmottagningar i vissa kommuner.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 16, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar av förordningen om kommunalstyrelse på landet; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 25, angående vissa pensioner och understöd;

nr 26, i anledning av väckta motioner om pension åt f. d. korrekturläsaren i riksdagens tryckeriexpedition G. M. Karlström;

nr 27, i anledning av väckt motion om pension åt förra notarien hos riksdagens andra kammare, änkan Andrietta Katarina Lundgren;

nr 28, i anledning av justitieombudsmannens framställning angående förhöjning av de till befordrande av göromålens gång inom justitieombudsmansexpeditionen m. m. anvisade anslag;

nr 29, i anledning av justitieombudsmannens framställning angående tillfälligt anslag till bestridande av expenser vid justitieombudsmansexpeditionen;

nr 30, i anledning av väckt motion om anslag till maskinskri-verskors anställande vid riksdagen under dess sammanträden; och

nr 31, i anledning av fullmäktiges i riksbanken förslag om ändrad lydelse av 13 och 25 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 m. m.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarrens ledamöter åtskildes härefter kl. 8.25 e. m.

In fidem
Martin Seth.